

8/198

■ August 2019
■ Anul XVI

Cafeneaua literară

Ion PANTILIE - Expoziția Povestiri cromatice. Galeria Simeza, București, august 2019

supliment

**ARTE
POÉTICE**

**Poezia canonică
românească**

Elisabeta Boțan, câștigătoare a Premiului European Clemente Rebora, 2018/2019, din Italia

La Palazzo San Macuto, sediul Camerei Deputaților din Roma, a avut loc în data de 5 iulie a.c. înmânarea premiilor prestigiosului concurs literar *Clemente Rebora, 2018/2019*, aflat la cea de-a doua ediție. Concursul este organizat de „Asociación Cultural Arte y Solidaridad” (președinte Diego De Nadai), fiind patronat de „Presidencia del Consejo Regional de Cerdeña”, Primăria orașului Florența, Primăria orașului Modica (Ragusa), Primăria din Montesarchio (Benevento), în colaborare cu „Amici delle Giubbe

Rosse”, „Proverso de Madrid”, „Edizioni Gnasso” și „Café Histórico Literario Le Giubbe Rosse”.

Colaboratoarea revistei noastre, Elisabeta Boțan (scriitoare și traducătoare), stabilită în Spania, a fost clasată pe locul al treilea la secțiunea de poezie în limba spaniolă, cu poemul „Zbor”. Premiul întâi i-a fost acordat poetei spaniole Izara Batres, iar premiul al doilea, poetei Zhivka Baltadzhieva, din Bulgaria.

Juriul a fost format din 19 persoane, critici literari, scriitori și jurnaliști. Concursul a avut o

secțiune de poezie în limba italiană și o secțiune de poezie în limbi străine (engleză, franceză și spaniolă).

PETOFI Sándor

Cred că sufletele sunt nemuritoare

Cred că sufletele sunt nemuritoare,
Dar nu părăsesc această lume:
Pe pământ rămân rătăcitoare.
Cassius am fost la Roma,
În Elveția, Wilhelm Tell,
Și la Paris, știu bine,
Mă numeam Camille Desmoulins.
Poate nici acum nu voi fi oricine.

Acolo departe,-nvăluită-n ceață

Acolo departe,-nvăluită-n ceață,
Se vede-a bisericii turlă semeață.
Într-o casă albă cu un singur cat,
O fată ochioasă locuiește-n sat.
Ea e strălucitorul curcubeu
Al bucuriei și-al durerii sufletului meu.

ADY Endre

Bucuria de a nu te mai bucura

Buzele mele posace, aseară,
Unui gând i-au zâmbit,
Ca lemnului crucii, Iisus odinioară.

M-am gândit că, la apus de soare,
Poate fi o bucurie să nu te mai bucuri
Și că sună strident a vieții cântare.

Ordinea lumii am binecuvântat-o,
Regula lui altfel nu se poate
Și pe cel care viața mi-a dat-o.

Apoi, gândul până la capăt l-am dus:
Mi-am scuturat sufletul
De tot ce e zâmbet, de tot ce poate fi sedus.

Nimic nu-mi mai face plăcere
Și la nimic nu mă mai uit
Cu bucurie sau cu durere.

Speranței prizonier nu-i mai sunt
Și nu-mi mai cârlesc sufletul sfâșiat,
Cum se drege o pânză ruptă de vânt.

O bucurie ultima oară-am trăit,
Gândului să nu mai zâmbesc,
Când i-am zâmbit.

Buzele mele posace, aseară,
Unui gând i-au zâmbit,
Ca lemnului crucii, Iisus odinioară.

Traducere din maghiară
Alexandru MĂLĂESCU

P.Y. CHIA

GÂNDIREA LUI QOHELETH

(continuare din nr. trecut)

a) Diferitele interpretări ale cuvântului Hebel

Deși acest termen este studiat adesea, foarte puține studii s-au concentrat pe utilizarea sa în carte așa cum a făcut-o în mod singular Qoheleth. Majoritatea studiilor au încercat să înțeleagă sensul cuvântului din punct de vedere etimologic sau din utilizarea sa în alte părți ale Vechiului Testament. Aceste studii nu apreciază prea corect utilizarea sa în Qoheleth, și de aceea pot înțelege greșit gândirea lui Qoheleth. La fel, nici traducerea termenului prin diferite presupuse sinonime sau termeni înrudiți nu este corectă față de sensul termenului din Qoheleth. În continuare voi analiza diferite studii despre utilizarea termenului în Qoheleth, după ce voi examina diversele sale traduceri.

1. Traducerile uzuale

Există cel puțin 20 de traduceri în limba engleză ale termenului, cu substantive sau adjective, în funcție de contexte diferite: deșertăciune, lipsă de sens, vid, nimic, răsuflare, vânt, abur, vremelnicie, enigmatic, tranzitoriu, perplexitate, misterios, trecător, inutil, zadarnic, efemeritate, inechitate, nebeneficitate și nerodnicie. Cu cât sunt mai multe traduceri, cu atât mai clar devine faptul că termenul este ambiguu în mințile traducătorilor. Ideea că sensul termenului poate fi determinat doar de utilizarea sa în diferite contexte va fi examinată mai târziu în C.I.B., dar întâi ne vom ocupa de analiza diferitelor studii despre utilizarea termenului în Qoheleth.

2. Edwin Good (19)

Atunci când analizează utilizarea termenului „hebel”, Edwin Good subliniază în mod just evidența: „Faptul că Isaia poate utiliza cuvântul «hebel» cu sensul de «abur» (Isa. 57:13) nu înseamnă că și Qoheleth trebuie să facă la fel”. Într-adevăr, Qoheleth n-a folosit niciodată termenul în sensul de „abur”. Sensul precis al termenului „hebel” trebuie determinat de diferitele sale utilizări în Qoheleth. După analiza ocurențelor cuvântului în Qoheleth, Edwin Good conchide că „termenul (hebel) este folosit pentru a evidenția nepotrivirile/incongruențele”. El dă apoi șapte exemple de nepotriviri/incongruențe în Qoheleth (20) și scrie: „Qoheleth utilizează termenul *hebel* într-un sens

apropiat de *ironie* și *ironic*” (21). Good apreciază corect utilizarea termenului „hebel” pentru a semnala nepotriviri/incongruențe. Dar el se oprește brusc înainte de a identifica utilizarea și sensul precis al termenului, deoarece pe el îl interesează un aspect literar (ironia) din Qoheleth, mai mult decât aspectul filosofic sau teologic (incongruența sau absurditatea) al gândirii lui Qoheleth. Această analiză este continuată mai târziu de Michael Fox, care dezvoltă pe larg ideea incongruențelor într-un articol recent.

3. Michael Fox (22)

În articolul său intitulat „Sensul cuvântului *HEBEL* pentru Qoheleth”, Michael Fox sugerează că sensul principal al termenului ar fi „absurd” sau „absurditate” în (Cartea lui) Qoheleth. El îl definește astfel: „Esența absurdului este o discrepanță dintre doi termeni care se presupune că sunt uniți printr-o legătură de armonie sau cauzalitate, dar care sunt, de fapt, disjuncti. Absurdul este un afront la adresa rațiunii” (23). În dezacord cu Edwin Good, Fox încearcă să facă o distincție între „ironie”, „incongruență” și „absurd”. El argumentează astfel: „incongruențele și ironiile pot fi doar enigmatice sau amuzante; absurdul nu este niciodată așa. Unele ironii pot să satisfacă, de asemenea, simțul dreptății, ca atunci când un om s-a prins în propria capcană; absurdul nu face niciodată așa ceva. Incongruențele și ironiile pot fi înțelese de mintea omenească și pot determina o varietate de reacții. «Hebel» pentru Qoheleth, ca și «absurdul» pentru Camus, nu este doar nepotrivit sau ironic: este opriment, chiar tragic. Ruptura dintre act și rezultat este realitatea pe care se sprijină rațiunea umană: ea golește acțiunile umane de semnificație și subminează moralitatea. Pentru Qoheleth, «hebel» este o nedreptate” (24).

Fox consideră că „hebel” este mai mult decât o abstracțiune intelectuală pentru Qoheleth: este un protest emoțional, o reacție bazată pe observația și experiența lui „hebel” în viața cotidiană. Oprimarea și nedreptatea formează partea principală a realității experienței umane. Fox își încheie studiul afirmând: „Cartea lui Qoheleth, în întregul ei, nu deplânge în primul rând scurtimea vieții și nu expune deșertăciunea bogăției și a plăcerilor lumești. Nemulțumirea sa fundamentală este iraționalitatea vieții în întregul ei, adică a comportamentului divin. Sublinierea judecăților «hebel» ale lui Qoheleth este presupunerea că sistemul ar trebui să fie rațional, ceea ce, pentru Qoheleth, înseamnă că acțiunile trebuie să producă invariabil consecințe corespunzătoare. De fapt, Qoheleth se

așteaptă cu încăpățănare să le producă (3:17; 5:5; 7:17; 8:12b-13)” (25).

4. Alții

Interpretarea lui Fox a termenului „hebel” cu sensul de „absurd” a fost adoptată recent de Crenshaw în noul său comentariu. Dar chiar înainte de analiza lui Fox, Frank Crüseman sugerase această idee când afirmase că „O premisă fundamentală a gândirii lui Qoheleth este că nu există nicio legătură între acțiunile oamenilor și consecințele lor” (26). Totuși, Crüseman nu face nicio legătură cu termenul când analizează gândirea lui Qoheleth sub titlul „Ruperea legăturii dintre acțiune și consecințele sale”.

O altă încercare recentă de a înțelege utilizarea termenului în Qoheleth este cea a lui Ogden. El analizează utilizarea termenului în trei secțiuni: 1) Scenarii descrise drept „hebel”; 2) Fraze paralele și complementare; 3) Apelul lui Qoheleth la a ne bucura de viață (27). Apoi conchide că: „Este cât se poate de evident din exemplele reprezentative ale lui «hebel» că Qoheleth nu vrea să spună că viața este pustie, deșertă și fără sens. Adresându-se generației următoare, ideea lui este pur și simplu că viața este plină de situații pentru care nici chiar înțeleptul, teologul sau filosoful nu are răspuns. Qoheleth recurge la cuvântul «hebel» pentru a descrie aceste situații. Termenul «hebel» din (Cartea lui) Qoheleth are o funcție și un sens distinct: el transmite ideea că viața este enigmatică și misterioasă, că există multe întrebări fără răspuns” (28).

Ogden ar fi putut face o analiză mai exactă sau mai explicită în definirea sensului termenului „hebel” folosit de Qoheleth. Pe baza analizei de mai sus, vom vedea ce spun textele despre termenul „hebel”.

b) Utilizarea de către Qoheleth a termenului „hebel”

Termenul „hebel” apare de 73 de ori în Biblia ebraică și de 38 de ori doar în (Cartea lui) Qoheleth. Ocurența sa cea mai evidentă este la forma superlativă în paragrafele 1:2 și 12:8, cu care începe și se sfârșește cartea (30). Dacă termenul se traduce prin „absurd”, atunci sintagma superlativă se poate traduce prin „cât se poate de absurd” sau „absurd de absurd”. Dar ce înseamnă acest lucru? Este clar că sensul său nu poate fi determinat decât prin utilizarea de-a lungul întregii cărți, și nu doar prin aparițiile sale în paragrafele 1:2 și 12:8.

Forma superlativă din paragraful 1:2 funcționează ca un anunț a ceea ce Qoheleth urma să susțină și prezintă interpretarea lui Qoheleth a subiectului studiului său. La sfârșitul investigației, Qoheleth repetă din nou afirmația sa din paragraful 12:8, în sprijinul anunțului din paragraful 1:2. Acesta este mai puternic și mai intens decât concluzia din paragraful 12:8, întrucât

fraza este utilizată doar o singură dată la sfârșit, probabil pentru că Qoheleth consideră că investigația (cartea propriu-zisă) a argumentat convingător conceptul său. Un alt element interesant în manifestul introductiv și final, care trebuie și el investigat, este sensul și cuprinsul termenului „totul, toți”. Nu se vede imediat dacă Qoheleth a vrut ca termenul să includă chiar „totul”. Reiese doar, pe măsură ce înaintăm în lectura cărții, că termenul este utilizat generic pentru întregul sistem, dar nu pentru toate detaliile, și nu înseamnă textual „tot”, deoarece Qoheleth recunoaște prezența unor lucruri precum bucuria, înțelepciunea și bogăția (cf. 2:24, 26; 7:11; 9:13, 18, 5:18). El nu consideră că a mânca, a bea și a te bucura de viață este absurd, întrucât afirmă că „Nimic nu este mai bun pentru om decât să mănânce și să bea și să-și desfăteze sufletul cu bunătăți din munca sa” (2:24). El vede și valoarea înțelepciunii: „Înțelepciunea este foarte bună alături cu o moștenire, pentru toți cei ce văd soarele. Că ești și la umbra înțelepciunii, și la umbra bogăției. Dar mai mare folos este știința înțelepciunii: ea ține cu viață pe cel ce e înțelept (Trad. Gala Galaction) și „Este mai de preț înțelepciunea decât vitejia” (9:16).

Fox recunoaște că termenul „totul” nu înseamnă „cu adevărat universal”, se mulțumește să vadă în paragrafele 1:2 și 12:8 un echivalent pentru „tot ce se întâmplă sub soare” (31) și afirmă că în aceste versuri „totul” se referă doar la „ce se întâmplă pe tărâmul vieții omenești (sub soare)”, în loc de „ansamblul realității” (32).

Contrar lui Fox, așa cum am argumentat mai sus, fraza nu înseamnă literalmente tot ce se află în sistem, împreună cu toate detaliile. Aceasta include și ocurențele frazei în paragrafele 1:14 („Privit-am toate strădaniile cu care oamenii se străduiesc sub soare și, iată, toate sunt deșertăciune și goană după vânt!”) și 2:17 („Drept aceea, am urât viața, căci rele sunt - după socotința mea - cele ce se petrec sub soare, fiindcă toate sunt deșertăciune și goană după vânt”, Trad. Gala Galaction). Ca în paragrafele 1:2 și 12:8, nu înseamnă literalmente toate detaliile din sistemul unde există omenirea. Este utilizat ca o afirmație generală făcută de Qoheleth ori de câte ori se confruntă cu o situație „hebel”. Un exemplu concludent este paragraful 4:7-8, în care Qoheleth descrie o anumită absurditate care există într-o situație domestică, sau mai precis situația specială a unui om. El spune: „Și am văzut altă deșertăciune sub soare”. Totuși, în alte situații când apare fraza, dimensiunea a „tot” face trimitere la contextul său de referință imediat; paragraful 2:11b se referă la contextul paragrafului 2:1-10, ca și ultima frază din paragraful 2:26: „Dar și aceasta este deșertăciune și goană după vânt!”, care face referire la contextele din paragraful 2:24-26 sau 2:1-26, sau poate la paragraful 1:12-2:26.

Însă faptul că o experiență în laboratorul de chimie nu produce rezultatul așteptat nu este o dovadă că substanța folosită la experiență este lipsită de valoare. În

paragraful 2:1, Qoheleth nu își contrazice încurajarea pe care a formulat-o în altă parte de a ne bucura de viață (cf. 2:24 și următoarele).

După diferite experiențe (2:1-10), Qoheleth declară categoric că „Totul a fost absurd/deșertăciune” (2:11). Există o discrepanță până la absurditate între efortul depus și rezultatul obținut.

Din nou, nimeni n-ar trebui să se lase înșelat gândind că Qoheleth consideră că acțiuni de tipul acumulării bogăției (2:8), băutului și dansului (2:9) și acumulării înțelepciunii (2:3) trebuie să fie interzise, pentru că toate sunt „hebel”. În gândirea lui, Qoheleth se referă la nepotrivirea unei acțiuni și a efectului așteptat. Declarația nu implică interzicerea oricărei acțiuni, ci reflectă o stare de conștientizare în gândirea lui Qoheleth. Astfel, pe parcursul cărții, Qoheleth mai mult încurajează decât interzice oamenilor să se bucure de viață: „să bea și să mănânce și să fie fericiți” (2:24 și următoarele, 3:12 și următoarele; 3:22; 5:17 și următoarele, 8:15; 9:7-9; 11:7-12:1).

Înțelegerea „absurdității” din acțiunile omenești nu înseamnă că Qoheleth încurajează omenirea să nu muncească sau să nu se implice în acțiuni. Dimpotrivă, el afirmă că există o parte rezervată omului în orice activitate (2:10-21; 3:22; 5:17:18; 9:6-9), și ea este menită să fie gustată de cei implicați în acțiune, în special în cadrul realității. Deși experiențele descrise în paragraful 2:1-10 nu au produs niciun profit - ceea ce e absurd -, Qoheleth încurajează oamenii să se implice în activități și să se bucure de partea care li se cuvine.

Pe scurt, gândirea lui Qoheleth se referă la nepotrivirea dintre acțiune și rezultatul așteptat. Astfel, bucuria bogăției, a mâncării și a băuturii, a înțelepciunii (2:1-11), care nu conduc la rezultatul așteptat, sunt considerate absurde/deșerte. Acest lucru se vede clar, după o dureroasă căutare, în întrebarea retorică din paragraful 2:22, care este continuată cu un răspuns (2:23), că este trist și absurd să vezi că munca omului nu aduce roadele așteptate.

Qoheleth caută o valoare trainică, dar nu poate găsi niciuna (34). La fel, într-o situație în care cineva se ceartă cu o persoană mai puternică, Qoheleth afirmă că este absurd să vorbească mai mult (6:11, cf. 5:6). Conștientizarea absurdității din acțiunile omenești constituie structura gândirii lui Qoheleth.

Moartea șterge diferența dintre înțelept și nebun, drept și păcătos, om și animal. O altă nepotrivire dintre acțiune și rezultat pe care o afirmă Qoheleth se află în paragraful 2:15, unde el descoperă că atât înțeleptul, cât și nebunul se vor confrunta cu moartea, neavând scăpare, în ciuda diferențelor dintre ei. Același lucru se spune despre om și animal în paragraful 3:19. Speranța că omul și animalul, înțeleptul și nebunul, care duc vieți diametral opuse, ar trebui în mod inevitabil să aibă destine diferite, este oricum anulată de realitatea morții cu care se confruntă toți, fără

deosebire. Efortul de a duce o viață înțeleaptă este întâmpinat cu moartea. Totuși, aceasta nu este tot, căci adesea înțeleptul moare tânăr, și câteodată de o moarte mai dezonorantă decât a nebunului. Aceasta este considerată o absurditate și îl conduce pe Qoheleth la întrebările: „De ce să fii înțelept?” (2:15b) și „Care este avantajul înțelepciunii?” (6:8). Ca nu cumva să se grăbească cineva să-l acuze pe Qoheleth că e împotriva înțelepciunii, să fie clar că el nu alege niciodată să fie prost/nebun, căci recunoaște că înțelepciunea are multă valoare (2:13; 7, 11 și următoarele, 9:13 și următoarele). Aceasta ar putea explica paragraful 7:6 privind comportamentul nebunului.

Conștientizarea diferenței atât de mici dintre înțelept și nebun în fața morții îl face pe Qoheleth să se gândească la diferențele dintre drept și păcătos (7:15; 8:1; 12-14). El declară prompt, în paragrafele 8:10 și 8:14, în special, când vede că dreptul primește ceea ce merită păcătosul, iar păcătosul primește ceea ce merită dreptul: e absurd faptul că acțiunea corectă nu primește ceea ce merită, este și mai absurd că dreptul primește ceea ce merită păcătosul.

**Traducere din limba engleză de
Liana ALECU**

NOTE

19) Edwin Good - *Ironia în Vechiul Testament*, p. 77.

20) Ibid., p. 182: „Este nepotrivit ca roadele muncii unui om să ajungă la un necunoscut, și care n-a muncit. Este nepotrivit că înțeleptul și nebunul, cei buni și cei răi, credincioșii și hulitorii să ajungă să aibă aceeași soartă. Este nepotrivit ca dreptul și păcătosul să fie tratați invers, ca păcătosul să fie lăudat pentru ticăloșii. Este nepotrivit ca un om să trudească doar pentru a ține pasul cu vecinii săi. Este nepotrivit ca, deși bucuria este cel mai bun lucru din viața unui om, ea să nu rezolve nimic. Este nepotrivit ca omul să-și facă tot mai multe visuri prostești și bombăneli înaintea lui Dumnezeu. Motto-ul spune că viața toată este o țesătură de nepotriviri”.

21) W. E. Staples - *Deșertăciunea Ecleziastului*, JNES 2 - 1943: 95-10-104; idem - *Deșertăciunea deșertăciunilor*, CJT I (1955): 141, 56 - sugerează sensul de „mister”. Graham Ogden sugerează sensul de „enigmatic”, deși este de acord cu sensul „incongruența/nepotrivirea”.

22) Michael Fox - *Sensul lui „Hebel” pentru Qoheleth*, JBL 105:3 (1986): 409-27.

23) Ibid., p. 409.

24) Ibid., p. 410.

25) Ibid., p. 426.

26) Frank Crüsemann - *Lumea neschimbătoare: criza înțelepciunii la Qoheleth*, trad. de M.J. O'Connell în *Dumnezeul celor umili*, ed. W. Schottroff și W. Stegeman (New York: Orbis Book, 1984), p. 57-77 (59).

27) Graham Ogden, op. cit., p. 18-22.

28) Graham Ogden, op. cit., p. 21 și urm.

29) Cf. 1:2,14, 2:1,11, 15, 17, 19, 21, 23, 26:3:19; 4:4,7, 8, 16:3:6 (Ev. 7), 9 (Evr. 10), 6:2,4, 9:11, 12; 7:6, 15; 8:10, 14; 9:9; 11:8,10:12:8.

30) Fox consideră că adaptarea celor 38 de apariții ale termenului la cele două forme superlative din paragrafele 1:2 și

12:8 trebuie să fi implicat un sens comun moștenit de către termen, așa cum a fost utilizat de Qoheleth pe parcursul cărții. Această opinie l-a motivat pe Fox să studieze și să analizeze utilizările termenului, și el conchide că „absurd” este sensul de bază al termenului folosit de Qoheleth în toate cazurile.

31) Ca în paragrafele 1:9, 13, 14:2:17; 9:3, 6d.

32) Michael Fox, *op. cit.*, p. 423.

33) Conform studiului lui Fabrizio Foresti, termenul „trudă” are două sensuri: 1) muncă grea, asiduă și 2) roadele muncii, venit, profit.

34) Această idee se vede clar în conceptul de amintire al lui Qoheleth, conform căruia atunci când nu există amintire, adică o calitate durabilă a activității, ea este considerată absurdă. Ca și în cazul lui Albert Camus, care, fiind întrebat cum își imaginează viața sa după moarte, a răspuns: „O viață în care îmi pot aminti această viață de pe pământ. Asta este tot ce vreau de la ea”. Vezi Albert Camus – *Străinul*, trad. engl. de Stuart Gilbert (Hamish Hamilton, 1953: Penguin Books, 1962), p. 117-118.

Victoria MILESCU

Voi, fete din Ierusalim

Voi, fete din Ierusalim, spuneți-mi unde doarme dragul meu,
L-am căutat azi-noapte-n vis, l-am căutat mereu.

Voi, fete din Ierusalim, spuneți-mi unde doarme al meu drag,
L-am așteptat în mii de stele stingându-se pe prag.

Voi, fete din Ierusalim, de știți, nu-mi spuneți unde e acum,
Spre el e calea de oglinzi, toate se sparg pe drum.

Voi, fete din Ierusalim, nu dăntuiți cumva să mi-l treziți
Din vraja-n care dorm cu el sub lacrimi fierbinți.

Vous, jeunes filles de Jérusalem

Vous, filles de Jérusalem, dites-moi où dort mon bien aimé
Je l'ai recherché dans tous mes rêves, je continue de le chercher.

Vous, jeunes filles de Jérusalem, dites-moi où dort mon bien aimé,
Je l'ai attendu avec les étoiles qui s'éteignent dans l'allée.

Vous, jeunes filles de Jérusalem, ne me dites pas où il serait
Vers lui mènent tous les miroirs qui pourraient se casser.

Vous, filles de Jérusalem, si vous dansez, vous pourriez le réveiller du charme
Sous lequel nous dormons tous les deux bercés de larmes.

Traducere în limba franceză de
Ion ROȘIORU

ARTE POETICE

■ Nr. 66

■ August 2019

**Cafeneaua
literară**

Poezia canonică românească

Într-un mediu cultural liber, discuțiile asupra problemelor pe care le ridică literatura, așadar asupra modului ei specific de a fi, a prezentului și viitorului ei, a valorii sau a crizei prin care trece, a onestității și competenței criticilor literari, a premiilor literare acordate etc., sunt cât se poate de firești.

Prezenta anchetă caută să răspundă la modul în care evaluăm poezia românească și, nu mai puțin, la felul în care a fost ea evaluată de mai mulți critici, într-un număr trecut al *României literare*, care au publicat în paginile revistei o listă a poezilor canonici români. În acest sens sunt, de altfel, și întrebările de mai jos.

1. A apărut în *România literară* nr. 16/2019 „O listă canonică: 100 de poeți români în 100 de ani (1918-2018)”, în care se cuprind 100 de poeți canonici ai perioadei deja precizate, conform evaluării făcute de 35 de critici și poeți de azi, chemați de către revista centrală a Uniunii Scriitorilor să își exprime punctul de vedere.

Vi se pare legitim să comentăm această listă canonică, sau comitem o impietate, un „sacrilegiu”?

2. Neîndoielnic, printre cei stabiliți să decidă componența listei canonice a poeziei românești se află și

critici/scriitori de certă valoare. Dar sunt toți evaluatorii de aceeași valoare cu aceștia, așa încât judecățile lor să fie cât mai aproape de adevăr?

3. Ce înseamnă pentru dv. „poet canonic”? Credeți că cei 100 de poeți ai listei sunt cu toții poeți canonici?

4. Cuprinde această listă canonică și poeți care nu merită să figureze în ea? Ce alți poeți ar fi meritat titlul de „poet canonic”? Ne puteți oferi câteva exemple de poeți supraevaluați de prezenta listă, dar și de poeți de valoare omiși de ea?

5. Credeți că peste aproximativ 20 de ani, când poeții și criticii generației 2000 vor pune probabil stăpânire, prin aceeași instituție, pe listele canonice ale literaturii române, lista canonică a poezilor români întocmită de ei va semăna cu lista întocmită de criticii și poeții prioritar optzeciști de astăzi? Va mai păstra noua listă ceva din lista de acum?

6. Este mai bună această listă canonică decât altele, sau decât alte topuri poetice?

Virgil DIACONU

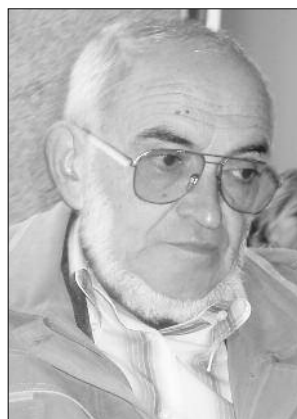

GHEORGHE GRIGURCU

Lista canonică” a poezilor noștri din ultimul secol, publicată în *România literară*, nr. 16/2019, reprezintă un sondaj de opinie, nimic mai mult și nimic mai puțin decât un sondaj. Prin forța lucrurilor, e discutabilă precum *toate* selecțiile de poeți, inclusiv cele cuprinse într-o istorie literară.

Cu oricâtă bunăvoință ori reavoință am privi lucrurile, ne aflăm pe un tărâm delicat, în care inevitabila doză de subiectivitate împiedică o soluție cu strictete acceptabilă pentru toată lumea. „Ceea ce a fost crezut de toți și totdeauna, peste tot”, afirma Valéry, „are toate șansele să fie fals”. În cazul „listei canonice” în discuție, se cuvine oricum a ține seama de faptul că numeroșii săi semnatari, nume literare cunoscute, îi asigură un inevitabil prestigiu. E schița unor viitoare construcții critice.

ADRIAN DINU RACHIERU

„Graba canonizării (ne) joacă feste, unele nume se vor evapora, cei care vin întocmesc, cu febrilitate, alte liste”

1. Discutând despre „eternitatea canonului” (v. *România literară*, nr. 20 / 10 mai 2019, p. 4), Mihai Zamfir ne reamintea că fiecare literatură își conservă „un nucleu esențial”, aparent imobil, acel *fond de bază* (stabil, indiscutabil, de relativă fixitate, totuși, suportând – cu lentoare – varii corijări), făcând din cultură „un pilon național rezistent”. Iată un nimerit prilej de a repune în discuție această frecventată temă, asaltată de numeroși contributori, întocmind cu febrilitate „liste” conjuncturale, provocând – vorba lui Ion Simuț – „turbulențe”. Canonul, oricum, *nu este o ficțiune intelectuală*, sublinia Mihai Zamfir în pomenita intervenție.

Așa fiind, credem în necesitatea canonului (într-o epocă, vai!, confundă axiologic), dar nu și într-o istorie literară „canonică”, obsedată de liste, precum a noastră. Pentru simplul fapt că o istorie a literaturii – avertiza Marian Popa – „nu poate fi doar un panteon”; altfel zis, și „literatura stupidă”, spunea același, poate fi „material muzeal”. Adică am putea avea un *canon istoric* și un altul strict estetic, nu? S-ar cuveni, cred, întâi, să detaliem chestiunea și, mai ales, să (ne) definim termenii. Să însemne canonicitatea intangibilitate, adică mortificare? Să fie canonul un „import fraudulos” sau, mai degrabă, un transfer fraudulos, preluat din sfera religioasă? Oricum,

canonul laic *nu e închis*, poate fi „penetrat” prin lărgirea listei canonice (firește, în aceleași condiții de omologare); încât, inevitabil, asistăm la înmulțirea acestor liste, de uz didactic (presupus diferite). Totuși, unde mai e *stabilitatea canonică*? „Dacă nu e canon, nimic nu e” – zic suporterii (și nu se înșală). Canonul, negreșit, e în prefacere (acumulări, sedimentări, negocieri) și suportă verificări succesive. Așa fiind, el este doar reproducere sau o continuă reinnoire? El se îmbogățește (cum credem noi) sau e deconstruit, până la distrugerea „dispozitivului canonic”? În fine, în epoca globalizării, învolburată de cruciadele socio-politice (feminism, afrocentrism, neoistorism, deconstructivism etc.), purtate în numele unor „reparații istorice”, *canonul național* mai supraviețuiește? Iată câteva întrebări de neocolit, schițând aici, împreună, și posibile răspunsuri. Nu e vorba, așadar, de vreun „sacrilégiu”, Doamne păzește!

2. Bineînțeles, „evaluatorii” nu sunt de același rang valoric. Lipsesc câteva nume grele, începând cu Gh. Grigurcu. Dar discuția e binevenită. Afirmăția lui N. Manolescu („canonul nu se discută, el se face”) este, cred, doar o glumă. În realitate, canonul, ca *operă colectivă*, chiar se discută; el se face, fiind în pre-facere. Spunea bine Nicoleta Sălcudeanu: „canonul este un copil cu mai multe moașe”. Vechiul canon se restrânge, unii canonizați ies din actualitate, noile achiziții își fac loc (uneori cu coatele), circumstanțele / standardele de epocă intervin în „joc”, selecția poartă pecetea gustului, dar și a idiosincraziilor. Fiindcă acceptăm *realitatea canonului ca dat subiectiv*, rod al interpretărilor într-un spațiu de certă varietate polifonică, supus în permanență interogațiilor critice. Ce ne facem însă cu „elegiaca” concluzie a lui H. Bloom, potrivit căruia „criticii nu pot crea canonul”. Cine atunci s-ar încumeta și ar avea și autoritatea canonică să o facă? Și, în fond, o sumă de subiectivități poate fi garantul obiectivității? Deci: 1). Nici un critic nu face canonul, el fiind, spuneam, o *operă colectivă*; 2). Canonul funcționează în variante naționale; 3). El are ca fundament esteticul, este un cumul de singularități și este o listă în prefacere, confirmând lovinesciana mutație a valorilor. Testul operelor canonice ar fi *recitirea* (H. Bloom *dixit*): „dacă nu impune o recitare, opera nu poate dăinui”, scria el, analizând „ciclul de viață al poetului puternic”, cum o va face și în *Anxietatea influenței*. Dar în epoca „analfabetismului TV” (cum zic sociologii), a internauților, lectura e în recul. Recitirea, e limpede, vizează cercul îngust al inițiaților.

3. Trebuia oare să iasă, musai, suta? Să nu uităm că autoritatea canonică, gestul canonizator – prin „fixare” – au, totuși, un caracter resimțit ca opresiv și stimulează avântul contestatar. Dar atacul anticanonice ce va să însemne? Distrugerea canonului (cum ar dori numita „Școală a resentimentului”, prin atitudine decanonizatoare) sau doar înlocuirea lui (cu repetate „divorțuri canonice”, impunerea canonului generaționist, altă listă de „supraviețuitori”)? Adică un *alt canon*. Observăm că sub flamura revizuirilor (cerând, imperativ, reșezarea valorilor), gestul canonizator se deschide ambivalent. Canonul, preciza H. Bloom, este un *etalon de vitalitate* (selecționând „oameni reprezentativi”,

asigurându-și „nemurirea”) și, în același timp, poate fi *mesagerul Morții*, expediind în neant scriitori considerați cândva reprezentativi. Cu atât mai riscante sunt profețiile canonice. Mai ales că canonicitatea are nevoie de *timp*, ar trebui să treacă două generații pentru a spera că nu greșim întocmind, cu hărnicie, liste. Graba unora de a se considera *scriitori canonici*, forțând intrarea în manuale, e cel puțin hazlie, dacă nu deplin ridicolă. Soarta unui scriitor (în pofida gloriei conjuncturale și a abilităților relaționale) nu se decide în timpul vieții; iar posteritatea e nemiloasă. Graba canonizării (ne) joacă feste, unele nume se vor evapora, cei care vin întocmesc, cu febrilitate, alte liste.

4. Evident că scriitorul român trăiește *anxietatea consacării canonice*. Reamintim că istoria manolesciană a fost așteptată cu înfrigurare; indiscutabil, o carte-eveniment, bucurându-se de o receptare zgomotoasă, pasională, ea a provocat și mari deziluzii. De ecou bloomian (și nu ne referim doar la „nostalgia esteticului”), impozantul tom aparține unui cronicar – „direcționist”, deghizat în istoric literar, funcționând, să recunoaștem, ca *brand cultural*. Sub un subtitlu inexact (*5 secole de literatură*), amestecând vârstele manolesciene (repere, mize, stil – cum observa, într-o altă „eră”, un alt Daniel Cristea-Enache), jurând pe „procustianismul estetic” (cercetat capricios), expediind nume grele pe lista „dicționarizaților”, operând inexplicabile excluderi, *Istoria critică* s-a vrut canonică. Ne întrebăm: este un „edificiu în lucru” (cf. Sanda Cordoș) sau un proiect încheiat? Este Manolescu un „mare canonizator”, alături de Maiorescu, Lovinescu și Călinescu (careul de ași, după S. Alexandrescu, instituind *ordinea literară românească*), sau „doar” un *contributor* (zice Doris Mironescu), lucrând, ca „benedictin cartograf” – prin acest *opus magnum* –, la „lărgirea” canonului? În sensul (paradoxal) că numărul autorilor, implicit al operelor valide, sporește, cantitatea de literatură devine copleșitoare, iar spațiul locativ oferit nu poate fi la fel de generos! Lista canonică, găzduind autori „inoxidabili”, nicidecum cărți ridate, este, se înțelege, restrictivă. Luptele (generații, grupări, direcții) s-ar vrea și câștigătoare în instituirea canonului (acele râvnite și definitive „lovituri canonice”). Iluzorii, finalmente. Totuși, ce ne facem cu *intervalul-tampon* cerut de H. Bloom, un argument de bun-simț la urma-urmei, acele „două generații” după moartea scriitorului? În cazanul vanităților (care e viața literară), renegocierea canonului literar / reformarea lui se rezumă, de regulă, la un lobby generaționist. Or, statutul canonic are în vedere *opera*, dar și *influența* ei (misterioasă), nicidecum traficul de influență. Iar *bătăliile canonice* au nevoie de două tabere (firește, în conflict). Altă întrebare privește puțința sustragerii. Bloomiana „anxietate a influențelor”, *interanimarea* lui Steiner sau *interglosarea infinită* a lui Manolescu numesc marele adevăr al influenței literare, instituind „o anxietate irezistibilă”. Dar dacă H. Bloom se împărtășește „anxios” din Shakespeare (cel care a scris „textul vieții moderne”), lanțul de receptări invocat de un Jauss este „liber” oare de orice influență? Evită receptarea capcanele impresionismului? Sau, altfel spus, ne putem sustrage presiunii contextului, rămânând *numai pe teren estetic*? Greu de crezut și imposibil de înfăptuit. Iar dilemele canonice ne asediază. Și dacă Fowler are dreptate

(susținând că fiecare epocă are genuri canonice), atunci reevaluarea e chiar presantă. Acel catalog de autori (supraviețuitori), construit pe „retorica imortalității”, se vede confruntat cu „repertoriul activ” al epocii / epocilor, suportând răsturnări în „topul” genurilor literare. Ceea ce e vizibil cu ochiul liber. Încât lista în discuție e *doar o listă*. Ea propune poeți, nu volume, mizând pe „caracterul (lor) presupus canonic”. Cred, dimpotrivă, că sunt prea multe nume din falanga optzecistă. Dacă e înghesuială, de ce să-i ignorăm, de pildă, pe Mircea Petean sau Virgil Diaconu? Sau pe Eugen Dorcescu și Octavian Doclin, dintre bănațeni? Și de ce să defilăm cu G. Călinescu (poetul) ori C. Abăluță (onorabil, dar fără potențial canonic)?

5. Ceva va mai păstra, desigur. Dar Canonul se instituie prin consens. E drept, la noi mentalitatea curentă cere ca un critic de oarecare autoritate să-și scrie propria istorie literară ca un apoteotic „discurs de legitimare”. În afara obișnuitelor cărți, a unor execuții de cafea și a prizei emoționale, lipsesc, regretabil, discuțiile aplicate. A propus cineva un canon alternativ (ca demonstrație temeinică, nu fluturând liste încropite „de azi pe mâine”)? În deghizament postmodern, *Istoria* manolesciană se vrea, desigur, *cartea vieții*, adăpostind – s-a observat – „mai mulți Manolescu”. Ea impresionează, dincolo de recepția foiletonistică, prin forța de absorbție, dar, în mare, se pliază pe ierarhiile consacrate. Vom accepta apoi că orice canon (laic) este *o creație a conștiinței ordonatoare a criticilor*. Autorii canonici, ne prevenea Coleridge, sunt *veșnic vii*, exercită – prin „demnitate estetică” – o supra-influență, *postfigurând* (zicea H. Bloom) canonul. Reamintim (alte) câteva adevăruri: canonul e alcătuit din singularități (stânjenitor de puternice), iar intrarea în canon, prin individualitate, înseamnă *fixarea* în memoria colectivă. Ceea ce nu presupune și o venerație somnolentă, pietrificată. Astăzi, *publicultura*, prin forță mediatică, penetrând zgomotos piața și falsificând relația valoare / succes, tulbură și listele canonice. Ce să mai vorbim despre culturile mici, închise în propriile granițe lingvistice, incapabile să gestioneze acel hulit *management al vizibilității*... Or, în absența lui, societatea mediatică te condamnă la inexistență. Să mai adăugăm, sub presiunea globalizării, și soarta grea a canonului național, supus și din interior deconstrucției (prin vocile resentimentare). G. Călinescu a impus, descurajant, o viziune (ca narațiune identitară) și a împlinit dezideratul canonic, afirma tăios M. Mincu. Să înțelegem de aici că alte Istории literare ar fi „inutile”?

6. Este mai bună această listă canonică decât altele? Întrebarea stă în picioare deoarece, curent, se zice că epoca istoriilor integrale, „de autor”, a apus. Generaliștii au cam dispărut, izvorii și istoriștii pun în circulație, de regulă, banalități didactice, ies la rampă criticiștii, condamnând vehement „efervescenta mitologică” și punând la zid teza evoluției organice. Iar ambițioasele Istории, tratate ca obiect de cult, pot invoca alibiul subiectivității, câtă vreme folosesc un operator empiric: „gustul” (departe de a fi infailibil!). Deși nu concepem o Istorie literară în absența unei percepții contextuale (culturală, istorică, politică), inventariind școli, curente, reviste, ideologii etc., deși nu

creдем că rostul ei ar fi canonizarea, până la urmă, să recunoaștem, o istorie literară instituie / poate institui canonul. Dar poate fi ea un laborator aseptice, apărând purismul conservatorismului estetic?

Evident, nu orice autor poate penetra canonul. Valoarea, în sine, nu ajunge. Mari scriitori pot rămâne necunoscuți, ilustrând doar canonul național; sau stimulând asaltul contestatarilor, deranjați de centralitatea unui nume (să exemplificăm: Eminescu). Și căutându-se, cu înfrigurare, alternative (să exemplificăm: Cărtărescu). Iar recuperarea celor din exil, „întoarcerea proscișilor”, îmbogățind – astfel – literatura noastră, cultura, în sens larg (și nu doar anexionist, strict cumulativ, prin extensie geografică), sunt necesare. Șansele de a intra în canon sunt însă mici, dacă ne cramponăm (cum altfel?) de conceptul de *influență*. S-ar putea însă ca, pe termen lung, acel „afară” al literaturii române, adus *acasă*, în matca (corpusul) literaturii-mame, metabolizat, să penetreze, prin anumite voci, canonul. Chiar dacă N. Manolescu, într-un interviu, mărturisea că „literatura exilului nu este interesantă” (v. *Scrisul românesc*, nr. 2/2009). Categorie, *romstrăinii* (vorba lui Sorin Alexandrescu) contează.

O ultimă chestiune stârnește, și ea, nedumeriri: canonul contabilizează opere sau scriitori? În bună tradiție postmodernistă, vom răspunde *și-și*. Dilema, însă, rămâne. Dacă acceptăm că fundamentul estetic contează decisiv, canonul ar trebui să includă opere. Niciun scriitor nu produce doar capodopere. Dar aura canonului se răsfrânge asupra autorului în cauză și, pe bună dreptate, vorbim de *scriitori canonici*. Iar în vremurile noastre, trăind în publicultură, ecuația se tulbură, convertind fraudulos succesul comercial în valoare (prestigiu). Se înțelege că astfel de „victorii” (mincinoase) au viață scurtă. Totuși, viermuiala literaților e întreținută de o obsesie: „*ajustarea*” *canonului*. Plus opintirile revizioniste, brusc molcomite.

Iar literatura noastră, cu atâtea defazări, salturi, supralicitări și, evident, sincronizări în regimul urgențelor, e definită încă de „învechitul” canon călinescian. Suspectată de megalomanie identitară, impunând și vehiculând etichete hiperbolizate, clișee de uz didactic etc., această *hartă canonică* suportă asaltul deconstructiviștilor, lansând exerciții de demistificare, implicit de relativizare. Febra deconstrucțiilor identitare vizează – în numele necesarelor primeniri critice – dislocarea canonului, lansând pe piață „teribilisme”. Într-adevăr, periodic, discuțiile despre canon „revin la suprafață”, sugerând reconfirmarea sau, dimpotrivă, „abdicarea” lui. Mizând pe o inevitabilă „revoluție” a canonului, multe voci nu uită să precizeze că, totuși, nu economia de piață guvernează canonul, ci spiritul critic. Eminescu, devenit simbol identitar, reprezintă, neîndoind, o țintă „privilegiată” în această cruciadă. Acuzele curg: instituția criticii literare e condamnată, failibilitatea unor Istorie și de ordinul evidenței, clasicii ar practica (post-mortem, firește) *terrorismul cultural*. Iar sinusoida politică își vâra coada. După o revoluție canonică cu miză politică în anii proletcultismului (eșuată, din fericire), a urmat refugiul în „epoca estetică” (sub bruijă ideologică, cultivând esopismul) și apoi, imediat după ‘89, ofensiva revizuirilor pe suport moral, sub flamura est-eticii (concept împrumutat de Monica Lovinescu de la Timothy

G. Ash). Pentru ca, spășiți, să ne întoarcem – deocamdată – în „seraiul estetic”, în pofida ofensivei revizioniste și asalturilor mizerabiliste. Plus alte belele: fibra morală s-a anemiata, critica de primă instanță are un rol publicitar, și ierarhiile literare, observa Al. Dobrescu, „au luat-o razna”.

Obsesiva temă a revizuirilor, stârnind polemici purtate cu îndârjire viscerală, corelată – inevitabil – cu discuțiile, și ele înverșunate, despre canon, a inflamata, ca subiect predilect, frontul critic, imediat după prăbușirea regimului comunist. În pofida alunecărilor (numeroase) în revizionism, în pofida prezenteismului agresiv (refuzând trufaș-beligerant continuitatea), a controverselor imunde care au răvășit și polarizat viața culturală postdecembristă, „abdicarea” canonului nu s-a petrecut, totuși. Mai mult, mai degrabă reconfirmat, canonul „moștenit”, cu inevitabile prefaceri, rezistă; și pare a îndreptăți concluzia lui N. Manolescu, criticul considerând că „niciodată, canonul n-a părut a fi impresionat direct de politic”.

CONSTANTIN DEHELEAN

„Publicului interesat de fenomenul evaluator nu i s-a dat ecuația cercetării, precum și matematica celor care au sintetizat evaluările”

1. Mai întâi să precizăm termenii: „să comentăm”, „impietate”, „sacrilegiu”.

Comentarea acestei liste, ca și nevoia de încadrare a acestui demers sistematizator (să zicem...) în politica de cultură literară pe care o promovează USR, este un demers riscant într-o diversitate de păreri (în care cei mai tineri critici literari au certă expertiză valorică, dar să-i spunem „altfel” decât cea a „maiorescienilor” de la conducerea Uniunii și a săptămânalului *România literară*) și poate fi superfluă. Numărul mare de critici literari care „au intrat în joc”, precum și cel aproape la fel de mare al celor care nu au răspuns (unii dintre aceștia bănuiesc că nici n-au fost întrebați), ar fi trebuit să declanșeze imediat o dezbateră plenară, trecând peste nominalizarea (sau numirea) cel puțin a câtorva nume incluse la sfârșitul listei. Eu fac parte din categoria cititorilor de poezie. Cititorul care sunt nu are expertiza pe care o are analiza unor personalități importante din lista criticilor și poezilor care au răspuns la ancheta revistei *România literară*. Cititorul care sunt își pune însă întrebări: de ce pentru anii de debut 1974 și 1975 nu există nici un nume în listă? de ce nu s-au luat în considerare alte evenimente, să le zicem „de grad zero”, precum acordarea de premii de consacrare: ale Academiei, ale USR, ale ICR sau ale PEN? Ar fi curios ca, din cei 23 de la sfârșitul listei, să vedem câți vor mai apărea într-o listă peste 20 de ani, când probabil se va face o altă „evaluare”...

Impietatea de a căuta la baza „soclului canonic” al unor nominalizați (sau, poate, numiți) se justifică, sau nu, din punct de vedere moral. Moralitatea este imuabilă.

Este un *sacrilegiu* să se declanșeze o amplă dezbatere de susținere sau de contestare a așezării în listă a unor nume din partea a doua a ei, care nu au plenitudinea valorică a celor înscrși în prima jumătate a listei?

2. După o citire a celor care „au decis” componența listei canonice, și dacă am face o analiză a „participării” a măcar doi dintre criticii „de certă valoare” nominalizați ca „evaluatori”, este vizibilă o generoasă conviețuire a diversității stilurilor: critici de întâmpinare, critici de analiză, critici de sinteză – unii cu puternice „state de cercetare” în istoria literaturii, a sociologiei literaturii. Se vor constata diferențe de principii, de analiză punctuală a operei celor vizați; uneori puternice diferențe, atât ca limbaj critic, cât și ca „instrumentar” analitic. Problema e însă alta: publicului interesat de fenomenul evaluator nu i s-a dat ecuația cercetării, precum și matematica celor care au sintetizat evaluările. Cronicile literare care s-au publicat, în ultimii cinci ani, doar în cele 10 publicații literare ale Uniunii Scriitorilor (la care se adaugă și cele câteva zeci la care US girează calitățile literare ale acestora prin „egidă”), precum și cercetările de istorie și teorie literară ale catedrelor universitare de specialitate, alcătuiesc o imensă masă de analize critice. Întrebarea e: a existat, repetăm, o ecuație care să definească la rândul ei valoarea acestor analize?

3. Canonul literar, implicit denominația de „poet canonic” ca termen de evaluare și de așezare într-o „listă” (într-o consecvență „tipic românească”, nu neapărat „... a lui Manolescu”), presupune multe cerințe: de la „vizibilitatea” unei opere literare, nu neapărat „valoroase” (când este abolit principiul calității, al valorii, în avantajul celui al vizibilității pe portativul revuistic și editorial al unui timp dat, în cazul nostru 1918-2018), și până la o construcție tip „podium/soclu” la care însuși autorul participă, uneori cu prea multă insistență, și care se subsumează, sau nu, într-o ordine precisă „aproape teologică” și fără drept de apel (după spusele lui Ovidiu Ivancu, într-un studiu publicat în *Viața Românească*, nr. 9-10/2012, și care, iată, nu apare printre respondenții „chemați” să-și dea cu părerea). „Poet canonic” nu e termenul ideal pentru a da valoare unei „opere poetice canonice”. Analize pertinente viitoare ale devenirii stilului poetic, într-un timp istoric dat, cu siguranță că vor elimina unele nume, sau vor introduce altele, cu operă poetică vizibilă într-un perimetru de evaluare de pe un palier al istoriei literare, ea însăși într-o permanentă schimbare, când este vorba de canon.

4. Decizia va fi dată de viitor. Câteva nume de poeți omiși: Horia Zilieru (debut în 1960), Ioana Diaconescu (debut în 1967), Dorin Tudoran (debut în 1973), Doina Uricariu (debut în 1977), Denisa Comănescu (debut în 1979), Nichita Danilov (debut în 1980), Octavian Soviany (debut în 1983), poeți care ar fi trebuit să fie incluși în această listă, nu neapărat canonică, cât, într-un fel, reprezentativă pentru efervescența poetică vizibilă înainte de optzeciști. Aceștia puteau fi alături de ultimii douăzeci din „lista canonică” a *României literare*...

5. Se va vedea atunci. Oricum, următorii 20 de ani vor fi plini de surprize. Paradigma canonului în timp va fi alta, cu siguranță.

6. Această listă poate fi bună (sau mai bună decât altele) numai în măsura în care scopul realizării ei (de fapt un fel de „top istoric”) va genera interes pentru cei care au responsabilități în promovarea literaturii române (implicit a poeziei), pentru construirea unui climat avantajos și pentru răspândirea ei în masa destul de subțire de actuali și viitori cititori de poezie.

VALERIA MANTA TĂICUȚU

**„Până la urmă,
completul de 35 (...)
validează ce vrea,
pentru că poate, ca să
reluăm replica plină de
tupeu a unui «om
politic» la modă”**

1. La nici trei luni de la publicarea ei (mă întreb totuși: dacă se intenționa marcarea Centenarului, de ce nu s-a publicat în 2018?), lista celor 100 încă mai provoacă zarvă pe rețelele de socializare, și nu numai, critici (multe, îndreptățite) și reacții ca în scenele de gelozie domestică: „De ce l-ai ales pe el și nu pe mine? Ce are el și eu nu am?”

Înainte de a avea o părere despre legitimitatea listei și, eventual, despre interdicția (orală sau scrisă) de a discuta despre oportunitatea ei, ar trebui să spun că mai am o nedumerire: dacă lista ia în calcul anul de debut, respectiv 1908, iar ultimul an demn de a fi luat în discuție este 1996, nu prea s-ar aduna, matematic vorbind, 100 de ani de poezie. Desigur, lista propusă de „România literară” este un mod de a sărbători Centenarul Marii Uniri, eveniment care a provocat multă emoție anul trecut și care continuă să aibă ecou în plan politic, social, și inclusiv în plan literar, după cum se vede.

Pe de altă parte, lista aceasta pare a fi întocmită cumva în grabă, cu destule greșeli (de exemplu, G. Călinescu, Ion Vinea, Ion Barbu, Tristan Tzara, Gellu Naum, Geo Bogza, Geo Dumitrescu, Ștefan Aug. Doinaș ș.a. n-au debutat în momentul indicat, făcându-se confuzie între debutul publicistic, debutul în volum și anul apariției cărții semnificative, după cum bine au observat și Marius Chivu, în „Dilema veche”, și mulți profesori de Limbă și literatură română, pe rețelele de socializare, unde faptele domnului Manolescu nu sunt tabu).

Listele sunt, uneori, un lucru bun. Alteori, numai o glumă bună. Să ne amintim de lista unchiului Podger (v. Jerome K. Jerome, „Trei pe două biciclete”), un strălucit exemplu de (in)eficiență comică: te zbați să nu uiți nimic, treci acolo tot ce crezi că este necesar, intenționezi să aduni obiectele (în cazul nostru, poeții „reprezentativi”), și apoi pierzi lista.

Cât privește lista din „România literară”, nici vorba de „sacrilegiu” sau „dat providențial”, în caz că vrei s-o iei la bani mărunți. Interdicția aprobată de conducerea USR se referă la vorbirea de rău, fără bază reală, a ceea ce face și zice președintele nostru, dar și la fapte a căror imoralitate ar aduce atingere imaginii și prestigiului de care se bucură instituția culturală numită Uniunea Scriitorilor din România. O discuție - fie ea și parțial critică - nu cred că va fi urmată de sancțiuni, atâta vreme cât trăim într-o democrație (cam fragilă), care garantează libertatea cuvântului. În plus, până la proba contrarie, niciun critic nu este Dumnezeu, nici măcar președintele Uniunii Scriitorilor din România, niciun poet nu are lumea la degetul lui mic și nu poate comanda să se facă lumină ori să se despartă din nou apele de uscat. Odată publicată o informație, ea poate fi discutată fără temeri (mă rog, așa s-ar proceda într-o țară normală, deși eu mă îndoiesc profund că trăim într-una).

Listă canonică? Desigur, termenul de „canonic” încă mai face valuri, produce emoții și tresăriri de orgoliu, pentru că reprezentarea de sine, la scriitorul român, are un mecanism psihologic în care evocarea mintală a propriei valori își sporește subiectivitatea pe măsură ce intervin stimuli (a se citi „stimulente”) specifici: liste, ierarhii, premii etc. Atunci când nu propria persoană figurează printre câștigători, se instalează negația, se dă drumul la cârcoteli, se descuie arsenalul de invective și se aud chemări la război. O biată listă chiar nu merită efortul oratoric al marilor omiși, nici dezbateri încrâncenate, nici măcar cine știe ce atenție. „România literară” nu este Almanahul Gotha în variantă dâmbovițeană, nici tabla de legi a neamului, nici principala sursă de informație pentru cititorul român.

Cine este interesat de această „listă canonică”? Probabil că cei aproape 2.700 de membri USR, omiși, dar cotizanți și, câteodată, vocali în spațiul public. Poate că studenții de la Litere, Filosofie sau Politehnică (se știe că actualii și viitorii ingineri ai patriei sunt mari consumatori și producători de literatură). Poate câțiva profesori de Limba și literatura română (deși experiența mea la catedră și ca metodist ISJ mi-a demonstrat, de-a lungul anilor, că noua generație de profesori școliți la privat n-a auzit de Alexandru Miran, Eugen Suci și de mulți alții, rămânând, cuminte și sigură, la Eminescu și, cel mult, Lucian Blaga). În aceste condiții, mie mi se pare că avem de-a face cu o glumă, așa cum sunt și sondajele electorale, sau cu un joc de societate (literară). Orice top, inclusiv literar, are ceva din atributele apei de ploaie: vine și trece, pagubele recuperându-se în timp.

2. Completul de 35 (gata să scriu 3/5) este alcătuit, în majoritate, din cărturari autentici, recomandați, probabil, de redacția „României literare” și de conducerea USR (unii fac parte din staff), dar și de vocea și talentul lor. Numai că, la ceea ce se întâmplă azi în spațiul literar românesc (se scrie mult, se publică mult, se plagiază mult și se premiază și mai mult), ar fi nevoie de agenți sanitari sau/și de agenți de pază. S-a spus de multe ori că nici criticii noștri literari nu se mai omoară cu cititul și că, atunci când o fac totuși, procedează în funcție de, vai!, criterii extraliterare (mărturie ar sta mult dezbătutele premii, centrate pe

nume, și nu pe opera propriu-zisă, existând suspiciunea că juriile nu-și mai pierd timpul cu autorii și lucrările cărora le dau diplome și bani). Adevărul este că avem puțini critici literari/ formatori de gust și de opinie și că ceea ce scriu ei nu mai ajunge la cei care se cade să fie formați/educați, ci înapoi, la creatori, deci la cei de la care n-ar trebui să vină feed-back-ul (reacția de răspuns).

Până la urmă, completul de 35 (critici, istorici literari și poeți) validează ce vrea, **pentru că poate**, ca să reluăm replica plină de tupeu a unui „om politic” la modă. Că „judecătorii” de literatură emit judecăți de valoare, întocmesc psaltiri pre versuri cetite și se străduiesc să dea chip nou istoriei literare românești proiect se cheamă că îndrăznesc. Proiect literar cu analiză Swot la cititor (singurul, de fapt, care poate stabili punctele tari și pe cele slabe) și cu miză minoră, atâta vreme cât nu oferă o viziune de ansamblu conformă cu realitatea. Căci „punctele slabe” n-ar trebui să fie listate „canonic”, iar punctele tari sunt lacunare. Mai pe românește, cred că sunt trecuți în listă poeți care n-au ce căuta acolo și lipsesc nume importante (uite, Radu Cârneli este unul dintre absenți, dar s-a dus la cele veșnice și nici că-i pasă).

Să-i numești totuși, pe cei 35, „judecători”, e mult și nelalocul lui spus. E dreptul lor de cărturari să scoată în evidență valori (chiar cu riscul punerii în mișcare a resorturilor vanității) și, cumva, să le ierarhizeze, chit că poezie/ ierarhie pare (și este) o rimă minoră. Când vorbim despre chemarea la judecată a poezilor, lucrurile trebuie nuanțate, ca să nu se considere că am coborât poezii în mundan, târându-i în „instanță” (oricare ar fi ea), ca pe infractorii/ penalii de drept comun. Ar fi o nedreaptă prăbușire în inesențial, o măsluire a raportului dintre revelația eternității și experiența temporalității. Să spunem, mai degrabă, că avem de-a face nu cu „judecători”, ci cu câțiva oameni de cultură (unii chiar cu studii de specialitate, respectiv Limbă și literatură, estetică, teoria literaturii, stilistică ș.a.m.d.), chemați să facă parte dintr-o sită/ filtru de valori și care încearcă să depășească stadiul psihologic defetist, conservator, ostil sincerității, care ucide spiritul critic.

Fără intenția de a duce în derizoriu lista celor 100, nu pot să nu remarc faptul că acest demers al „României literare” poate fi interpretat și ca faptă penală (de către omiși), și ca act justițiar (de către cei prezenți acolo, unii – beneficiari și ai unei imagini de sine neconforme cu realitatea), și ca joc/glumă, și ca experiment, și ca... talmeș-balmeș.

3. Ne aflăm într-un moment în care valoarea unei opere nu mai este reflectată, ca la George Călinescu, de analize și de numărul de pagini alocat într-o lucrare critică, ci de liste. Valoarea (cota de critică) și succesul (cota de piață) au devenit irelevante, din mai multe motive. Pe de o parte, din cauza amestecului pestriț de persoane avizate și neavizate care se ocupă cu „critica de întâmpinare”. Cititori obișnuiți, poeți și prozatori minori, redactori de publicații mai mult sau mai puțin obscure scriu la comandă despre tot felul de cărți, greu de acceptat la o lectură onestă, trecându-și în CV titulatura de „critic literar”. Avem o inflație de asemenea critici, în deplin acord cu inflația de poeți. Nu-i rău că se scrie, ar spune cineva, dar cronicile la comandă fac mult mai dificilă cernerea valorilor.

Pe de altă parte, succesul la public este strâns legat de politicile de promovare ale editurilor, de modul cum acestea înțeleg să speculeze orizontul de așteptare al cititorilor și să facă profit. Avem edituri câtă frunză și iarbă, unele serioase (câteva), altele de cartier ori de scară la bloc (cu nemiluita). Nu toate publică și altceva decât maculatură sau literatură manelizată, căci manea pare nemuritoare în mahalaua care-am devenit, cu sau fără voia noastră. Acceptarea necritică, bazată pe succesul la public, a dus, de exemplu, la situația în care „De ce iubim femeile?” să treacă drept cea mai bună (mai bine vândută) carte a lui Mircea Cărtărescu, ceea ce este jignitor pentru autorul „Orbitorului” (carte bine cotate la bursa critică, dar jenant de puțin citită). Cât despre volumele de versuri ale lui Cărtărescu, poet canonic, desigur, să recunoaștem că tot „Levantul” are o mai bună circulație, poate și datorită faptului că un oarecare om politic (fost președinte al țării) se chinuiește de peste un deceniu s-o citească.

Potrivit domnului Nicolae Manolescu, poet canonic ar fi cel care a trecut prin sita valorică a criticilor literari avizați (păcat că avem atât de puțini în acest moment) și are succes la public (Adrian Păunescu umplea stadioane întregi), căci, așa cum spunea și Adrian Marino, în „Biografia ideii de literatură”, «canonul nu reprezintă decât oficializarea postulatelor, normelor și codurilor acceptate și respectate de comunitatea cititorilor, într-un anumit context și perioadă istorică. El singur decide, în esență, ce înseamnă literatură „mare” sau „subliteratură”, „modernă” sau „clasic perimată”, „centrală” sau „periferică” etc. Proces de esență „democratică”, rezultat al preferințelor generale ale cititorilor». H. Bloom își fundamenta teoria canonică pe alte principii (stranietatea, deci originalitatea de fond, anxietatea, adică acea necesară stare de neliniște, de tensiune afectivă, plus anxietatea influențelor). Dacă ar fi să trecem lista noastră canonică prin filtrul lui Bloom, cred că am reduce-o atât de mult, încât n-am mai putea vorbi despre o listă.

Citind și răsčitind lista celor 100 (bazată pe centralizarea unor opțiuni personale), am avut impresia că parcurg fie cuprinsul unui dicționar de scriitori, fie un extras din programa școlară de dinainte de 1989 – cu prea puține excepții. Or, o astfel de listă, ca și canonul, de altfel, ar trebui să reflecte faptul că literatura este în continuă mișcare, că ea nu poate fi confundată cu o planșă pe care o prinzi în stinghii de lemn pe un perete.

4. O viziune fără iluzii și orgoliu asupra istoriei noastre literare ne-ar obliga să recunoaștem ceea ce știe orice profesor de Limba și literatura română, și anume că avem trei momente esențiale de schimbare a paradigmei: momentul Eminescu, apoi Arghezi și Nichita Stănescu. Adoptarea „canonului” a extins aceste momente, astfel că, după cum spune dl. Manolescu, putem vorbi despre un canon romantic-național (și postromantic) al generației pașoptiste, „formularea sa limpede” găsindu-se în „Introducere la *Dacia literară*”, apoi despre canonul clasic-victorian (1867-1916), continuând cu canonul modernist care „ocupă întreaga epocă interbelică, anticipat de mișcarea simbolistă de la începutul secolului și nu doar prelungit până în 1947, dar retrețit la viață de neomodernismul anilor 60-70” (v. Nicolae Manolescu, „Istoria critică a literaturii române”, pag. 17); în ordine cronologică, ultimul canon ar fi cel postmodernist. Cu alte

cuvinte, paradigma s-a schimbat de mai multe ori decât credeam noi, cititorii, ceea ce, până la urmă, este explicabil din punct de vedere metodologic: scăpată de sub presiunea ideologică, critica literară trebuia să găsească alte modalități de abordare a fenomenului literar, atâta vreme cât „toți scriitorii introduși silnic în programele de școală ori editoriale au dispărut de la o zi la alta”.

Lista din „România literară” le face totuși dreptate marilor excluși după „revoluție”, așa că-i regăsim și pe Mihai Beniuc ori Maria Banuș, și pe Eugen Jebeleanu, și pe Zaharia Stancu, și pe Nina Cassian – cu alte cuvinte, „canonul proletcultist” este bine reprezentat; mai lipseau Dan Deșliu, Victor Tulbure, George Lesnea ori Veronica Porumbacu & comp., și tabloul de familie era complet!

Am înțeles de ce lipsesc poezii care ilustrează canonul romantic și pe cel clasic-victorian (Centenarul Marii Uniri înseamnă 1918-2018), așa s-a convenit la întocmirea listei și nu trebuie comentat. În rest, trebuie să recunosc, sunt prezenți aproape toți scriitorii pe care i-am întâlnit în manualele de Limbă și literatură de pe care am învățat acum câteva decenii, plus câțiva alții pe care i-am studiat la facultate (am avut, la Iași, profesori deschiși la minte) sau i-am întâlnit doar în revistele literare (mă refer la poezii ca Leonid Dimov, Ion Gheorghe, Petre Stoica ș.a.). Poet canonic înseamnă, printre altele, nu numai poet reprezentativ/ de certă valoare, ci și poet demn de a fi studiat în clasă, deci important în formarea gustului pentru literatura de calitate a generațiilor tinere. Este un lucru bun că, după evenimentele din decembrie 1989, a dispărut presiunea ideologică și că nu mai putem vorbi despre imixtiunea politicului în treburile literaturii. Nu trebuie ignorată, însă, influența factorilor care, pe lângă cota de critică și cota de piață, contribuie la scrierea canonului (care canon, spune dl. Manolescu, „se face, nu se discută. Aceasta ar trebui să fie axioma” – v. op. cit., pag. 16); ar fi vorba de acei factori morali, sociali și, mai cu seamă, religioși, care au determinat includerea pe listă și a lui Radu Gyr (toată compasiunea și tot respectul pentru acest poet martir), și a lui Grigore Vieru (cu o remarcabilă contribuție la apropierea de patria mamă a fraților de dincolo de Prut), și a lui Arcadie Suceveanu (poet stimabil, de altfel).

Sigur că sunt destul de mulți poezii excluși (nu văd de ce aș purcede la o enumerare pur subiectivă, eu nefiind critic, ci doar onest cititor/iubitor de literatură) și destul de mulți poezii care nu întrunesc chiar toate criteriile de selecție la „îmbrâncea canonică” (sintagmă a lui Marius Chivu). Totuși, nu cred că trebuie să vorbim despre „supraevaluare”, atâta timp cât, cu puține excepții (v. poezii pe bună dreptate considerați „proletcultiști”), pe listă sunt trecuți poezii autentici. Orice listă are caracter restrictiv/limitativ, ca expresie a subiectivismului celor care o fac, a elitismului de care vrând-nevrând dau dovadă și, dacă trebuie să-i aducem o critică, ea se bazează pe o agresivă expresie a masculinității dominante. E ca și când, cu puține (dar notabile) excepții, poete n-ar prea avea România (sau ar avea, dar nu de trecut în liste importante pentru țară și popor).

5. Canonul este stabilit de epocă în care a fost scrisă opera, manifestându-se ca expresie a autorității și ierarhiei literare consacrate. Iar instanțele critice canonizante,

respectiv criticii literari dintr-o anumită perioadă, pot include sau exclude nume, pot supraevalua sau duce în derizoriu câți poeți consideră ele că merită acest lucru. Să spunem că „România literară” nu propune totuși o listă în totalitate preferențială, expresie a unui sistem normativ închis, restrictiv; căci, spune dl. Gabriel Chifu, „văzând rezultatele, am descoperit prezent, între cei nominalizați, numele unui poet care, în ultimii ani, a atacat continuu, vehement și incorect atât USR, cât și redacția revistei noastre, în bloc, dar și individual. L-am descoperit între cei o sută și m-am bucurat. Întrucât sunt convins că aceasta reprezintă singura modalitate prin care o publicație literară poate să-și probeze viabilitatea, legitimitatea critică: despărțind net persoana de scrierile sale. Adversitatea pe care, eventual, i-o porți omului nu trebuie cu niciun chip să se răsfrângă asupra literaturii sale”. Cu alte cuvinte, lista este obiectivă, respectă valorile și, în mod sigur, va fi un punct de plecare în întocmirea listelor din viitor. Generațiile următoare de critici literari vor avea de unde pleca, de unde se inspira și ce demola cu entuziasm. Probabil că multe nume vor deveni irelevante, vor fi dezgropate, din negura istoriei literare, alte nume, vor apărea nume noi, așa că trebuie să ne păstrăm optimismul și să nu-i compătimim prea tare pe cei care nu sunt (încă) „listați”.

UN DECENT

„Lista umilinței”

Vorbim despre așa-numita *listă canonică* a scriitorilor din ultimul secol.

Niciun asemenea clasament nu are autoritate, este discutabil și relativ. În literatură nu se fac ierarhii, sunt imorale. Se fac exegeze, dicționare, istorii literare, nu liste. Timpul, evoluția criteriilor estetice, cititorii vor

decide ce scriitori vor supraviețui.

Nu cred în liste cu scriitori. Prin natura lor, scriitorii nu sunt adecvați unor liste. Îmi amintesc de liste reprobabile, de felul celor pe care șeful clasei le făcea cu elevii care vorbeau, când profesorul întârzia sau lipsea un timp: *Te-am trecut pe listă, te-ai dus!*, amenința ștabul, consolidându-și supremația. *Cutare a răs, cutare s-a scărpinat, cutărică a clipit...* Pe el nu se trecea niciodată, orice ar fi făcut. Ne primeam pedeapsa, fără să protestăm, ca pe o fatalitate, fiind la discreția șefului, oricine ar fi fost acesta.

Apoi, listele umilinței, de intrare la un decident, de audiențe. Altădată, pentru diverse repartiții: de locuințe, de butelii, de televizoare color, pentru obținerea de bilete în stațiuni, la odihnă sau tratament. Mama, fiindcă aveam un singur salariu și eram cinci membri ai familiei, făcea caiete întregi de liste, cu prețurile cumpărăturilor, nedumerită întotdeauna că banii se terminau prea repede. Au fost listele (sinistre) cu autori puși la index, în anii '50, listele caselor care trebuiau naționalizate, mai târziu demolate. Nu mai vorbesc despre listele electorale, ale

pigmeilor veroși care ne conduc, despre listele rușinii, cu bieții oameni care nu au cu ce să-și achite datoriile către stat. Și alte feluri și feluri de liste. Problema devine dacă ești sau nu ești pe listă. Sunt liste care prejudiciază și liste care aduc beneficii.

Dacă n-ar fi fost lista, scriitorii ar fi fost toți la fel, egali în vocația de a scrie. Pe când așa, unii sunt, alții nu sunt. Cei care sunt devin, dintr-odată, mai importanți, cei care nu sunt rămân cum erau. La fel de puțin cunoscuți, la fel de puțin citați de public, ca și ceilalți. Cum e să faci liste? Trebuie să ai curaj, tupeu, să tai și să spânzuri. Nefericită misiune. În fond, este un atentat la solidaritatea de breaslă. Poate că unii și-au dorit prezența pe o astfel de listă, probabil că alții se simt prost.

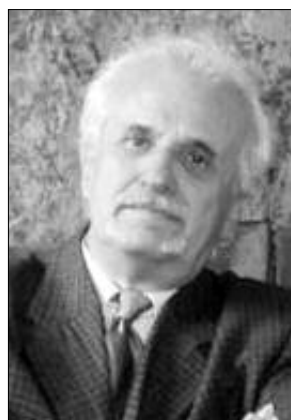
O sută de scriitori, pentru că au trecut o sută de ani de la Marea Unire! Peste o mie de ani, lista va fi cu o mie de scriitori. Și pe ce se vor scrie astfel de liste: pe inox, pe plăci de aur, pe plăci de marmură, pe pielea puținilor cititori? Și unde se vor păstra: în seifuri, pe alte planete, în cosmos? Oricum, hârtia suportă orice.

Cum ar fi arătat o astfel de listă, la cincizeci de ani de la Unire, în 1968?

Mult mai simplu ar fi fost la un an de la Unire, ar fi fost trecut pe listă un singur scriitor.

Cu emfază, a fost numită *lista canonică* (un cuvânt, din păcate, destul de abuzat).

Vanitatea strică grav literatura.

RADU ULMEANU

„Unele nume (canonice*) prezintă doar un interes cultural, prin funcțiile deținute sau prin rolul pe care l-au avut, grație acestora”

1. Orice discuție și pe orice temă cât de cât relevantă este legitimă și chiar necesară, deci nu văd de ce nu ar fi legitim să se discute despre o asemenea listă, cu atât mai mult cu cât din start se pretinde una „canonică”, termen cam hazardat și deosebit de sensibil în acest context. Nu e o impietate nici chiar să discuți despre canoanele liturgice, religioase. Dar în privința unor valori literare, s-ar putea totuși să comitem un sacrilegiu, mai știi?

2. Principial vorbind, când se apelează la un grup de arbitri într-un asemenea domeniu, trebuie să se pornească de la niște nume care sunt verificate și răsverificate din toate punctele de vedere. Or, lista celor 35 cam șchioapătă în privința notorietății câtorva dintre ei. Nu mulți, e drept.

3. Cuvântul „canonic” este la el acasă când se referă la cele sfinte, ținând de religie. Când depășește acest hotar, el tinde să capete un sens peiorativ, de aceea nu mi se pare prea fericită alegerea. Noțiunea are un caracter rebarbativ, însemnând cu totul altceva decât și-au dorit cei care au impus-o acestei liste, adică un poet care respectă și

urmează neștirbit „canoanele” stabilite de nu contează cine și care, prin acest respect, se autodesființează tocmai ca poet autentic. Desigur, nu e cazul majorității celor din această listă. De aceea trebuie să mergem cu gândul la alte înțelesuri ale cuvântului, întrebându-ne iarăși, în modul cel mai legitim, ce anume canoane respectă, ce exigențe satisfac aceste nume de poeți de prim rang, în marea lor majoritate. De tehnică literară? Versificație? Tematică? Atitudine? Și dacă da, în ultimul caz, față de ce, sau de cine? Pe de altă parte, a-i pune în aceeași înșiruire pe Blaga, Arghezi, Voiculescu, Bacovia cu unii ca Mihai Beniuc, Maria Banuș, Nina Cassian (de ce nu și Veronica Porumbacu?) mi se pare o impietate, vorbind doar de poezii trecuți la cele veșnice.

4. De fapt, niciun poet adevărat nu-l merită (titlul de „poet canonic”), (acesta*) fiind unul depreciativ. Admițând însă că termenul înseamnă cu totul altceva, se poate constata din nou că nimic nu e perfect, nici măcar această listă „canonică”. Desigur că mai încăpeau niște nume, după cum altele puteau să lipsească. Unele nume (canonice) prezintă doar un interes cultural, prin funcțiile deținute sau prin rolul pe care l-au avut, grație acestora. Mai apar însă nume insignifiante, care, puse alături de cele mai grele, stârnesc zâmbete, în cel mai bun caz. Apoi, pe listă am găsit un singur poet din Basarabia, Grigore Vieru, și unul singur din Bucovina răpită de Stalin, dar stabilit și el la Chișinău, Arcadie Suceveanu.

Obiecția fundamentală ar putea fi însă că grupările, categorisirile nu trebuie să însemne în niciun caz aducerea tuturor la același nivel, acesta fiind, din păcate, rezultatul final al unei asemenea înșirări, ca mărgelile pe ață, cum spunea Eminescu.

5. Nu știu ce va fi peste 20 de ani, dar nu cred că există peste ani vreun risc al repetării unei asemenea liste, pe criterii de nimeni știute. Și dacă, totuși, ar mai apărea una, nici riscul dispariției unor nume cu adevărat mari din lista de față.

6. Nu cunosc alte liste de gen, și mă felicit pentru asta.

Notă

* Parantezele marcate cu asterisc aparțin redacției.

DANIELA VARVARA

„Rezultatul publicat de revista fanion a Uniunii Scriitorilor din România nu pare a fi atât de aproape de obiectivitatea istorico-critică a unui canon greu atacabil”

1. Este nu numai legitim, ci chiar util să discutăm despre canon. Măcar ca exercițiu

de analiză de pe margine, fie el și ignorat, păstrat mereu acolo ca într-o mașinărie centrifugă. Tocmai pentru că suntem situați pe această poziție periferică, am putea privi mai detașați, cu condiția să avem habar de istoria literaturii române (cel puțin). Din punctul meu de vedere, lista canonului nu poate rămâne închisă așa. Nu la nesfârșit. Nevoie era, ca în toate literaturile lumii. Măcar noi pentru noi, dacă numele românești nu se regăsesc în canoanele occidentale (nu așa cum credem noi că ar merita). Dacă nu trăim într-o dictatură (și eu sper că nu), avem nevoie de acest gest „democratic” de a discuta ceea ce încearcă a se fi conturat într-un canon. Iar un canon, atâta vreme cât nu este vorba de cel religios (al textelor biblice, de exemplu, canoane care au avut și ele nevoie de dezbateri, de concilii, pentru a se definitiva), nu poate fi închis, nu etanș. Deși însăși ideea de canon presupune o stabilitate a etalonului, cred că, în această variantă propusă de *România literară*, trebuie să rămână o scenă deschisă, una a dezbaterii ca cea mai bună soluție de încercare a unei (vremelnice, oricum) stabilizări sau impuneri. Discuțiile pro și contra, mai ales acestea din urmă, au început imediat după publicarea listei, cum era și normal. Cred că și în literatură, atunci când vrei să dai istoriei nume care să nu fie contestate peste decenii sau secole, ai nevoie de serioase dezbateri. Or, o consultare a 35 de critici, poeți, activiști literari, privind acest atât de dificil subiect, nu cred că poate stabili o listă definitivă, irevocabilă. Mai mult, chiar coordonatorul proiectului, criticul Nicolae Manolescu, recunoaște atât „caracterul **presupus** canonic” (s.n.) al poezilor, cât și existența unor „excepții izolate” de judecată incorectă. Așadar, criticul pare chiar a invita la dezbateri.

2. E o întrebare delicată. În linii mari, cred că sunt evaluatori de încredere. Unii pot fi partinici, dar nu pot eu să îi judec. Nu cunosc valoarea profesională și morală (de ce nu?) a unora dintre ei. După cum sunt nume cunoscute (nu neapărat în această listă), în ale căror cronici de întâmpinare sau eseuri critice nu regăsesc o linie suficient de verticală, tot așa pot fi - și sunt - nume cu o mai slabă rezonanță în care, însă, pot avea încredere. Apoi, mai e vorba și de anumite tipare de analiză și de gândire critică - de ce nu? -, de școli, de grupări literare, de relația cu „centrul” etc. Cred că procedura de selecție tinde spre obiectivitate. În definitiv, și judecata mea de valoare este subiectivă.

Oricum, marele absent din lista juraților este Gheorghe Grigurcu, în a cărui opinie estetică în materie de poezie cred, pentru că m-a convins nu numai prin abilitățile de analiză a fenomenului liric, ci și prin consecvența gândirii sale critice și justetea poziționării în diferite dezbateri de gen. La fel, din rândul celor care au decis selecția lipsesc cercetători literari relativ tineri, de forță în acest moment, cu un bogat exercițiu critic.

Întocmirea unui canon presupune o mare complexitate de elemente în care pot fi circumscrise chiar și contradicții. El este, oricum, discutat și disputat. Dar cele mai legitime voci cred că sunt cele care au legătură directă nu numai cu opera în sine și cu cercetarea literară, ci și cu transmiterea ei sub forma unor *curricula*. Așadar, așa zice că e nevoie de un complex de factori care să intre în analiza

și stabilirea unor poeți-etalon. Poate o astfel de echipă ar fi mai ușor validată. Asta, dacă ne luăm, spre exemplu, după ce s-a întâmplat cu celebrul canon occidental întocmit de Harold Bloom. Poate că ar trebui contracarate unele tendințe ideologice sau mai degrabă partinice. Sau, dimpotrivă, aceste tendințe ar fi insule concentraționare de semnificație discursivă? Iată o întrebare. Pot fi și altele: predomină - sau ar trebui să fie așa - strict criteriul estetic (maiorescian la noi)? Există coerență în întocmirea unei astfel de liste? Dacă da, în ce locuri, când și pe ce criterii poate fi atacată? etc.

Aici pot intra în discuție canonul criticii, principiile după care au fost alese operele și implicit electorii. Dar, cu cât numărul acestora din urmă e mai mare și proveniența lor mai variată, cu atât, sociologic vorbind, se obține un răspuns mai aproape de obiectivitate. Și totuși, rezultatul publicat de revista fanion a Uniunii Scriitorilor din România nu pare a fi atât de aproape de obiectivitatea istorico-critică a unui canon greu atacabil. Poate că unora le lipsește viziunea. Altfel, cum să îmi explic prezența unei poezii ca cea a autorului care semnează *Laudă lucrurilor* în această listă? Că despre respectarea unui criteriu estetic nu poate fi vorba, nici a unui epistemologic.

3. Din capul locului, afirm că această căciulă de 100 de poeți este prea mare pentru capul literaturii noastre, fie ea și de 100 de ani, așa cum s-a vrut inițial, pentru că, în final, au ieșit la socoteală vreo 88. Nu sunt nici 100, așa cum era obiectivul proiectului, nu e respectat nici punctul 0 (1918), și nici cel terminus. Să fi fost propunerea doar un heuripism patriotic, așa, de dragul cifrei magice la care a ajuns draga noastră țărișoară?!

Dar să revin la termenul de canon, ca să pot vorbi, apoi, despre cel de poet canonic. Cred că, în sens larg, putem accepta un canon de tip epistemologic, adică în acord cu tradiția unei gândiri socio-culturale a momentului. Au trecut 30 de ani de la ieșirea din dictatura comunistă, am (re)exersat libertatea de exprimare și de alegere a valorilor, avem acces la circulația ideilor, la Occident, la diferite studii culturale, la dialog și mai ales putem privi cu oarecare detașare evenimentele poetice ale secolului. Deci este un moment propice pentru închegarea unui canon literar. Mai ales că au fost scrise câteva istorii ale literaturii române, dicționare de literatură/ autori, care pot constitui elemente ale unui cadru canonic, măcar la nivel consultativ.

Traversând mai multe paradigme, de-a lungul celor, să zicem, o sută de ani, literatura, pentru a fi inclusă într-o listă canonică, trebuie, în primul rând, să rămână pe făgașul principiilor estetice, căci ea este autotelică, și nu aservită unor interese, de orice natură ar fi ele (politice, sociale, etnice, ideologice, de grup etc). Canonul este totuși o convenție, la stabilirea căreia participă mai mulți factori.

Așadar, pentru mine, poet canonic înseamnă, în primul rând, un poet care a demonstrat că scrie o poezie valoroasă sub aspect estetic (și aici poate interveni, desigur, judecata de gust), care aduce o contribuție marcantă istoriei literare, prin conturarea precisă a unei poetici personale, sau care poate răspunde ori nu unei estetici de grup/ generaționiste. Limbajul joacă și el un rol important în configurarea unei opere poetice. Iar eu vreau să citesc și să judec textul și estetic-poetic, și lingvistico-poetic, adică, pe linia dintre cei doi mari poli: *poesis* și

poiein. Mai mult decât atât, pentru a primi statutul de canonic, un poet cred că are nevoie de recunoaștere critică și de consacrare, iar aici intervine treaba specialiștilor, a revistelor, a promotorilor literari. Între cele două axe (estetică și socială) ar trebui să existe un echilibru, care, în fapt, este destul de fragil. Poetul canonic este cel care creează poezie de înaltă ținută (literar-estetic vorbind), rezistentă timpului și modelelor, spațiilor culturale (de exemplu, un poet din exil care scrie în alt context să poată fi digerat, asimilat, gustat și propulsat în spațiul literaturii materne). Principalele trăsături care cred că ar trebui să caracterizeze creația unui poet canonic ar putea fi sintetizate astfel: valoare estetică, limbaj poetic inovator, amprentă stilistică proprie, reprezentativitate, recunoaștere.

4. În opinia mea, da, în lista propusă sunt poeți pentru care titlul de *canonic* e prea înalt, fie și în contextul în care acceptăm numărul de 100 pentru cei 88 de ani la care se face referirea. Poate că statutul de mare critic și prozator al lui G. Călinescu e de vină pentru încadrarea sa în lista poezilor. Mi se pare prea mult. Mult prea mult! Ce critici literari îl validează pe Călinescu drept poet și pe ce criterii? Pentru mine este total nereprezentativă poezia lui, raportată și la propria creație, și la contextul literar, insignifiantă - privită acum, peste decenii. Într-un secol de literatură poetică, *Laudă lucrurilor* nu are ce căuta, oricât de săracă ar fi producția lirică a veacului respectiv (și nu este chiar atât de săracă!).

Alt exemplu: Mihai Beniuc. Chiar merită acest loc? Dacă el da, de ce nu și Al. Toma, tot cu o poezie proletcultistă, cu un limbaj la fel de sărac și de frust, dar la fel de răsplătit de regimul politic pe care l-au slujit amândoi? La fel și Zaharia Stancu, „intelectualul de serviciu al regimului”. Dacă poate rămâne ceva din opera sa aservită politic, aceasta este proza, nicidecum poezia, pentru că celei din urmă îi lipsesc forța lirică, viziunea, reprezentativitatea.

Sorin Mărculescu? Nu știu. Cred că va rămâne mai degrabă ca traducător decât ca poet. Gheorghe Tomozei?! Ovidiu Genaru?! De ce nu Vasile Vlad, Gheorghe Istrate, Nicolae Ionel, George Vulturescu, Dan Coman, Radu Vancu ori Șerban Codrin? Gabriel Chifu?! De ce nu Paul Aretzu ori Magda Cîrnechi?

Supraevaluată mi se pare și creația poetică a unor valoroșilor critici literari, cum ar fi, de exemplu, cea a lui Ion Pop. Dacă distinsul teoretician, istoric și critic își merită locul în lista canonică, de ce nu i s-ar rezerva unul și lui Marin Mincu? (nu că așa fi de acord, ci doar așa, pentru a păstra un echilibru...)

5. Lista canonică este un produs al canonului, al unui act de canonizare și, ca orice produs, poate suferi îmbunătățiri, ajustări, adaptări. Tocmai că e de pe acum discutabilă și atacabilă, această listă va suferi modificări. Poate că, dacă dintre cei anchemtați ar fi făcut parte și critici/cercetători din generația mai tânără (neapărat i-aș fi văzut pe Paul Cernat, Radu Vancu, Bogdan Crețu, Bianca Burța-Cernat, Marius Chivu), nu erau aceleași nume, nu s-ar fi văzut această ruptură de generații și nu s-ar fi pus problema „luării în stăpânire” a listelor/ literaturii. (Termenul mi se pare cam dur. Nu cred că e o posesie în forță asupra fenomenului literar. Coexistă - chiar dacă inegal reprezentate - generații, literatură, evenimente... Mă rog... aceasta e o altă discuție.)

La 19 ani după ce am trecut în alt mileniu, un Marius Ianuș nu poate fi trecut cu vederea, mai ales că a impus o nouă retorică poetică, fracturismul. La fel, mi se pare vizibilă confirmarea, destul de recentă, a unor tineri ca Miruna Vlada, Radu Vancu, Theodor Dună. Și lista ar putea continua.

6. Este foarte dificil să alcătuiști topuri poetice, nu prea cred în astfel de clasamente. După ce criterii sunt alcătuite? Cele mai multe se referă la relevanță, la vizibilitate - strâns legată de marketingul literar (ceea ce la noi lasă de dorit). Și atunci cum le alcătuim? Cele mai citite/ vândute, cele mai comentate, cele mai..., cele mai... Spre deosebire de topuri, care pot fi făcute de către aproape oricine, listele canonice au la bază totuși un canon critic, estetic. Deci, mă văd nevoită să fac distincție între liste și topuri. Și atunci compar lista *României literare* cu cea a *Poesisului internațional*, care mi-e mai la îndemână. Cea de a doua mi se pare mai echilibrată, dar ea nu dă poeți, ci titluri de volume, pe decenii. Este mai consecventă unui principiu de alcătuire pentru o listă canonică, față de prima luată în discuție, care amestecă un pic criteriile de selecție (cel puțin la prima vedere).

În opinia mea, lista propusă de *România literară* are nevoie de intervenții pentru a se putea impune mai ușor ca listă canonică. Poate fi privită mai degrabă ca un exercițiu de stabilire a canonului poetic.

OVIDIU IVANCU

„Sunt incluse multe, mult prea multe nume (...). În plus, figurează în listă poeți de valori inegale”

1. Ideea de „impietate” sau „sacrilegiu” este incompatibilă atât cu timpurile în care trăim, cât și cu literatura însăși. Canonul literar nu e, asemenea canonului religios, acoperit de vreo pretenție de sacralitate. Ba dimpotrivă, canonul literar însuși nu e altceva, la limită, decât o judecată estetică afectată de spiritul epocii și de gustul personal al celor ce-l alcătuiesc.

2. E foarte complicat, dacă judecăm în termenii aceștia. Evident, cei care au alcătuit lista respectivă sunt oameni cu certe merite literare. Orice listă s-ar face, va exista întotdeauna întrebarea dacă nu cumva numele de acolo ar fi putut fi înlocuite cu altele, îndreptățite să se exprime pe un asemenea subiect. Personal, privesc demersul de a stabili liste canonice ca pe o prăfuită convenție. E nevoie de canoane ca să știm cine mai intră prin manuale și cu ce interpretări obositoare mai chinuim elevii la examenul de capacitate sau bacalaureat. Altfel, în ceea ce ține de literatura vie, astfel de liste valorează din ce în ce mai puțin, din fericire.

3. Aș începe, glumind, prin a spune că un poet canonic e un nefericit care va avea neșansa de a nu mai fi

citit din plăcere. Ai intrat în canon, devii dintr-o dată „lectură obligatorie”, și textele tale sunt supuse odioaselor „comentarii literare”. Dincolo de asta, pentru mine un poet canonic este obligatoriu un inventator de limbaj artistic. Există poeți care creează limbaj și poeți care merg pe noua cărare deschisă de primii. Noi nu cred să avem mulți asemenea inventatori de limbaj. Îi putem enumera: Mihai Eminescu, George Bacovia, Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, Ion Barbu și Emil Brumaru. Sigur, e o selecție subiectivă, dar pentru mine, nu criteriul cronologic trebuie să primeze în alcătuirea unor asemenea liste. Sunt epoci din care nu prea ai ce selecta. Asta e, nu trebuie să resimțim vreo presiune... se întâmplă! Nici inflația de nume nu cred că e folositoare. Poate ar trebui să ne restrângem, așa cum spuneam, la inventatorii de limbaj. Asta nu înseamnă, desigur, că ceilalți trebuie izolați. Cititorul își are mereu propria listă și propriile preferințe. În definitiv, nu cred să fie o așa mare realizare prezența pe niște liste, oricum ar fi ele alcătuite.

4. Nu m-aș lansa în astfel de speculații. Așa cum arată, pare că intenția a fost de a alcătui mai degrabă o listă exhaustivă decât canonică. Sunt incluse multe, mult prea multe nume, în opinia mea. În plus, figurează în listă poeți de valori inegale. Poate că asta a fost și ideea.

5. Da. Sunt aici nume peste care nu cred să se poată trece. Sigur că Mihai Beniuc, Daniel Turcea, Radu Gyr, Nichifor Crainic, Adrian Păunescu sau Grigore Vieru (am enumerat doar câțiva) sunt poeți ai contextului. E foarte posibil ca, atunci când contextul în care s-au exprimat va fi cu desăvârșire străin noilor generații, ei să intre într-un con de umbră. E, însă, imposibil să ignori nume ca George Bacovia, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Emil Brumaru sau Mircea Dinescu (din nou, lista e incompletă). Mulți dintre ei se confundă cu însăși istoria poeziei românești. Nu-i mai studiezi, nu mai înțelegi cum de s-a ajuns să vorbim azi așa cum vorbim, să scriem așa cum scriem, să gândim așa cum gândim.

6. Mă amuză orice idee de top sau listă. E aici o doză de comercial pe care, pe de o parte, o înțeleg. Nu cred, însă, că trebuie luate foarte în serios topurile și listele. Pentru unii contează, e adevărat. Ele nu reflectă altceva decât o fotografie a momentului. Interesantă, palpantă, asemenea unui bun roman polițist, dar fatalmente perisabilă.

FLORIN DOCHIA

„Lista lui Călinescu nu a rezistat vremii decât parțial, Lista lui Manolescu va avea (are) aceeași soartă”

1. Orice se poate comenta. Poți fi sau nu de acord cu ideea de „listă” sau cu lista însăși. Se poate pune sub

semnul întrebării chiar ideea de „listă canonică” într-un secol XXI în care numai de canon nu poate fi vorba în peisajul artistic local și mondial. Vetustețea unei asemenea întreprinderi nu este ceva ce poate fi trecut sub tăcere. Dar sunt opinii exprimate liber, iar opiniile despre actul artistic și rezultatul său nu au fost și nu sunt niciodată definitive, au, firește, o încărcătură consistentă de subiectivitate. Desigur, pot exista, convențional, unanimități, dar cum gusturile nu se dispută, este în drept orice grup să își afirme afinitățile; doar când și le vor afirmate ca definitive și absolute, ne putem interoga asupra legitimității.

2. Nu există „cei mai potriviți în a decide” ceva absolut în arte, *y compris* literatură. Totdeauna vor fi aleși numai unii și vor fi lăsați deoparte alții. De fapt, nici nu avem aici o decizie, este rezultatul unui sondaj (anchetă?) nici măcar profesionist, din punctul de vedere al științei sondajelor (a se consulta Septimiu Chelcea). Sunt convins că aceia care au participat nu sunt unanimi în a crede orbește în lista finală rezultată și publicată. Activitatea literară a unora poate să-i facă mai credibili sau mai puțin credibili ca „judecători”, pentru cineva care s-ar vrea oarecum obiectiv. Dar existența operei și dreptul lor la opinie nu li le poate nega nimeni de bună credință, cunoscător al vieții literare românești contemporane. Este foarte posibil ca un grup diferit de participanți la sondaj să ajungă, totuși, la rezultate sensibil asemănătoare, după opinia mea, între 70 și 90 la sută. Poate că e de preferat, spre edificare axiologică, o listă de acest fel, decât o Listă a unui singur părerolog.

3. Un poet canonic nu este nicidecum unul care „canonește” cititorul, ci unul care se impune public(ului) drept personalitate creatoare distinctă, este citit constant de-a lungul timpului, a adus cu poezia sa o viziune originală acceptată, admirată și valorificată de cei care i-au urmat. Adesea, cititorul obișnuit poate avea preferințe diferite de ale criticului profesionist. Dar el se va orienta și după ceea ce specialistul îi va recomanda. Timpul va alege și, chiar dacă o sută de „canonici” mi se pare exagerat pentru un secol, măcar vreo 30 de nume au dreptul să fie recunoscute astfel.

4. Am spus deja: nu toți sunt poeți canonici. Sunt poeți cunoscuți, citați, dar fără contribuții încadrabile ca fiind canon. Aron Cotruș, Nichifor Crainic, Al. Philippide, Horia Stamatu, Ștefan Baciu, Dimitrie Stelaru, Maria Banuș, Mihai Beniuc, Constant Tonegaru, Florin Mugur, Ion Horea, Gheorghe Tomozei, Petre Stoica, Cezar Baltag, Nicolae Prelipceanu, Sorin Mărculescu, Ovidiu Genaru, Arcadie Suceveanu, Viorel Padina sunt poeți mai mult sau mai puțin remarcabili și întrutotul respectabili, dar nicidecum canonici. Medicul cvasi-coșbucian Alexandru Miran nici nu știu de ce ar încăpea pe o listă cu primii 500 de poeți români de neocolit ai secolului XX. Ca traducător, desigur, are merite incontestabile. Poetul G. Călinescu canonic??? Să avem iertare! Cum vă sună „celebrele versuri”: „O, tu, cu ochi albaștri, cât de frumoasă ești! / Așa desigur sunt făpturile cerești, / Pe care le vedeam, copil, întraripate, / Cu câte-un crin în mână și pletele pe spate.”? Sau „Smerit pe boltă am privit / O stea

ce-aseară s-a ivit / Printre atâtea feluri / Ce sclipesc pe ceruri. / Ce poate să însemne ea, / Nefiind eu noul Messia, / Nici Alexandru Machedon, / Nici cap de oști cu groaznic zvon, / Nici sfânt din cei ce merg la rai, / Ori peste mari noroade crai, / Neavând eu falnic nume / Pe această lume? / Când colo, totuși, când aici.” Canon de secol XX? Marele critic a avut grijă să „rateze” toate celelalte genuri literare! Cinste lui!

5. Nu cred nimic cu privire la viitor. Voi vedea atunci ce și cum va fi. După optzeciști, se poate spune că au mai apărut doi-trei poeți care ar putea fi socotiți canonici... poate cinci, dintre douămiiști, ultima mișcare relevantă, coerentă în poezia românească. Au făcut cumva „școală”, au adus noutate de viziune, așa cum înaintea lor făcuseră alte două „generații” – ’60 și ’80. Va fi, așa cum este totdeauna, chestie de gust al epocii, poate și de modă. Lista lui Călinescu nu a rezistat vremii decât parțial, Lista lui Manolescu va avea (are) aceeași soartă. Sondaje de acest fel sunt utile pentru a fixa o stare a receptării dintr-un moment istoric și social, dincolo de imaginea particulară și parțială a unui singur jurat literar. Se așteaptă și altele, poate chiar în revista domniei voastre!

17 iunie 2019

CHRISTIAN W. SCHENK

„Marea greșală într-o listă canonică (...) este de a se introduce pe ei înșiși sau prietenii, cum este cazul listei de care vorbim, care sub nici un aspect nu poate fi nici valorică, nici obiectivă!”

1. O listă „normalizată”, canonică? Mi se pare o impietate să alcătuim o astfel de listă, nu să o comentăm, dacă totuși există, pe aceasta. Sunt atâtea poeți care lipsesc, iar alții - dacă e s-o luăm la abstract - lipsesc chiar fiind prezenți. Cine hotărăște la urma urmelor valoarea unor poeți? Nu trebuie să uităm clasificarea lui Eugen Lovinescu; cum a văzut el unii poeți ca fiind minori sau cum/unde l-a situat el pe George Bacovia. De altfel, observ lipsa unor critici de valoare care nu și-au exprimat părerea. În fine, să mergem mai departe.

2. Nu cunosc criteriile lor valorice, iar la unii am chiar dubii, nici de unde și până unde se ajunge la numărul de 100? De ce nu 99 sau 101? Doar fiindcă este o cifră rotundă? 100 de ani, o sută de poeți? Nu cred că este posibilă o evaluare cât mai aproape de adevăr, mai ales că nu putem caracteriza, în acest sens, adevărul (mai ales pe cel prezent).

3. Nouă poeți lirici au reprezentat un canon al Greciei antice, nouă care au fost considerați vrednici de studiul critic al cărturarilor din Alexandria Elenă. Deci nu o sută și

nicidecum într-o perioadă de o sută de ani. Poezia acestor autori este în mod tradițional împărțită în poezie corală și lirică monodică. Această separare este, oricum, chiar și astăzi discutată, controversată, discutabilă.

Prin „poet canonic” înțeleg „în conformitate cu regulile”, dar care sunt acestea, mai ales în lirică? Cei 100 de poeți de pe listă? Nicidecum, nu toți pot fi numiți „canonici”, mai ales cei care încă nu și-au definitivat opera; deci acești 100 de ani mi se par aberanți.

4. Desigur, cum am mai spus, poeții fără operă definitivă (cei în viață) nu au ce căuta pe o astfel de listă. Nu mai are sens să-i înșir; e clar. Ei vor fi „canonizați” de generațiile viitoare.

Lipsesc, după părerea mea:

Adi Cusin

Alexandru Lungu

Constantin Oprișan

Emil Manu

Eugenia Adams-Mureșanu

Florența Albu

George Almosnino

George Astalos

Gheorghe Tomaziu

Gheorghe Ursu

Ioan Flora

Ioanid Romanescu

Ion Vatamanu

Nicholas Catanoy

Octavian Zegreanu

Radu Budișteanu

Ștefan Baci

Valeriu Anania

Victor Bârlădeanu

Victor Felea

Zahu Pană

5. O parte dintre ei vor fi cu siguranță păstrați, alții vor dispărea, iar alții le vor lua locul. Marea greșeală într-o listă canonică (sper că cei din generația 2000 nu o vor face) este de a se introduce pe ei înșiși sau prietenii, cum este cazul listei de care vorbim, care sub nici un aspect nu poate fi nici valorică, nici obiectivă!

În cele din urmă, nu voi întreba pentru întocmirea unei „liste canonice de poeți” pe cei care nu s-au ocupat (prin studii, monografii, recenzii, traduceri antologice, dicționare) în mod intensiv de alți poeți decât de ei înșiși!

ANA DOBRE

„Nu trebuie să încetăm să credem în suprema noastră iluzie – literatura. Pe ea o slujim, nu pe oamenii care dețin, la un moment dat, frâiele puterii în branșă”

1. „Nu cred că este vorba de legitimitate sau impietate, cât de dreptul de a ne exprima

opinia într-o țară democratică, europeană, care a aderat la

valorile liberalismului. Pe de altă parte, literatura este domeniul exclusiv al subiectivității. Nu putem fi cu toții de aceeași părere. Avem dreptul la propriul adevăr, la propria opinie, cu condiția să avem acumulat în bagajul nostru cognitiv necesarul estetic pentru a ne putea pronunța.

2. Îmi place să cred în profesionalismul și sinceritatea literaților. Plec de la ideea bunei lor intenții, a convingerii lor în temeinicia lucrului bine făcut. A existat vreo perioadă când oamenii au putut fi de o obiectivitate absolută?

Zilele acestea am reluat teza de doctorat a lui George Călinescu, *Avatarii faraonului Tlă*. În anexă, D. Vatamaniuc reface odiseea acestui doctorat. George Călinescu solicitase catedra, devenită vacantă, a lui G. Ibrăileanu (decedat în martie 1936). Universitatea Iași îl preferase pe Octav Botez, care o ocupă în mai puțin de trei luni. George Călinescu este obligat să susțină concurs, iar îndeplinirea tuturor formalităților îl ține departe de această catedră aproximativ un an de zile. Iar când lucrurile par că se rezolvă, primește Conferința de Estetică și Critică literară, pe care o ocupa ca suplinitor Octav Botez, nicidecum catedra lui G. Ibrăileanu, oferită în dar lui Octav Botez. În *Memorii*, Iorgu Iordan rememorează: „După moartea lui Ibrăileanu (martie 1936) i-a urmat la catedră Octav Botez, care era conferențiar de critică și istorie literară. N-a fost la înălțimea predecesorului său – de altfel mă întreb cine ar fi putut să fie”. Iorgu Iordan judeca în *prezentul prezentului*. Concluzia lui D. Vatamaniuc: „Am fi așteptat să fie scoasă la concurs catedra lui G. Ibrăileanu, rămasă vacantă, și nu conferința de critică și estetică literară, care avea titular. Nu este trecut cu vederea nici faptul că Octav Botez era specialist în filosofie și nu în istorie literară. Interesele locale și adversitățile unor oameni politici au constituit tot atâtea piedici în calea afirmării uneia dintre cele mai mari personalități ale culturii românești”. (cf. G. Călinescu, *Avatarii faraonului Tlă*, Editura Junimea, Colecția Eminesciana, Iași, 1979. Coordonatorul colecției: Mihai Drăgan; Ediție îngrijită, prefață, note, anexe și indici de D. Vatamaniuc). D. Vatamaniuc judeca în *prezentul trecutului*. Altă perspectivă.

Deduc din acest caz că oamenii pot fi extrem de subiectivi, dar și faptul că omul talentat trece peste aceste subiectivități, nu se împiedică de ele. Nu pierd din vedere nici faptul că, pentru toți, rămâne speranța posterității. Cine mai vorbește astăzi de Octav Botez?... În timp ce George Călinescu este un reper fundamental.

3. E destul de confuză noțiunea de *canon* și de *autor canonic*. Se aplică, însă, și în programa și în manualele de limba și literatura română de liceu. Dacă luăm *stricto sensu*, *canon* înseamnă, conform DEX-ului:

1. „Regulă, normă bisericească;

■ Normă, regulă de conduită.

■ Ansamblul cărților sfinte acceptate de Biserică.

2. Pedepsă dată de Biserică la călcarea unui canon

■ Fig. Suferință, chin.

3. Carte așezată pe altar, care cuprinde anumite rugăciuni ale liturghiei.

4. Regulă fixă care face parte dintr-un ansamblu de procedee artistice specifice unei epoci; *p. ext.* regulă rigidă, formalistă.

5. Compoziție muzicală pentru două sau mai multe voci, care repetă la intervale fixe aceeași melodie.

■ Cântare bisericească; p. ext. cântec; glas”.

Niciun sens dintre acestea nu poate fi aplicat literaturii. Când îl aplicăm în literatură, cred că ar trebui să ne gândim la un *canon* al valorii estetice. Aparțin *canonului* acele opere care au trecut testul valoric al timpului și *autorii canonici*, autorii acestor opere. Dintre *autorii canonici*, lipsesc, astăzi, din manual, Alexandru Macedonski și George Coșbuc. N-a trecut opera lor testul timpului sau este vorba de erori de judecată estetică?

Atunci când un critic literar alcătuiește o astfel de listă, este cazul cunoscut al lui Nicolae Manolescu, el se va prevala de dreptul său, subiectiv, se înțelege, de a o alcătui. De acord că o istorie literară trebuie să aplice criteriul obiectivității. George Călinescu a întâmpinat tot felul de opoziții, acuzat, de asemenea, de subiectivitate. Chiar faptul că Ion Petrovici a refuzat să-l numească pe George Călinescu pe catedra, între timp, defunctului Octav Botez, s-ar fi datorat modul în care acesta îl tratase în *Istoria literaturii de la origini și până în prezent...* De! Zeii sunt și ei oameni!...

4. Astfel de liste s-au făcut și în județe. Este nevoie de o confirmare din partea confrăților, de *recunoaștere*, în sensul folosit de Constantin Noica. Seamănă cu o listă a premianților, anunțată la sfârșit de an școlar. Nu toți premianții de la școală sunt premianți și în viață. Timpul va decide, iar aceste liste vor fi comparate, studiate pentru a le sublinia neajunsurile, caracterul nerelevant, subiectivitatea, idiosincraziile. În timpul vieții sale, Stendhal, de exemplu, nu s-a aflat pe nicio listă prioritară. Uneori, doar credința în valoarea propriei creații poate motiva mersul înainte, mai departe chiar de propriile limite. Cine știe, într-o zi ne poate vizita o capodoperă!

5. Deja am schițat o idee referitor la acest aspect. Valul generației va aduce pe creastă alte nume, alte priorități, alte *canoane*. Vor rezista, poate, părinții spirituali ai generației. Și ei, după acest model, își vor crea propriile liste care să-i legitimizeze în fața lor înșile, să le legitimizeze modul propriu de a înțelege valorile literaturii. Nu trebuie să încetăm să credem în suprema noastră iluzie – literatura. Pe ea o slujim, nu pe oamenii care dețin, la un moment dat, frâiele puterii în branșă. E unicul gest de loialitate pe care ni-l putem permite. Din modestie sau orgoliu.

LUIGI BAMBULEA

«Unii dintre poeți care figurează în această listă sunt supraevaluați (și considerați în mod eronat „canonici”)»

1. Cunosce inițiativa publicistică a *României literare* din presa culturală (și din media, unde a provocat o anumită, deloc complexentă,

opozitie). De altfel, ea este simptomul comportamental (din nefericire, recurent în spațiul intelectual umanist) al unei viziuni parțiale despre dinamica unei culturi; mă refer la obsesia „listelor”. Amintesc încă de la început faptul că, la sfârșitul anului 2004, aceeași publicație solicitase (prin profesoara Ioana Pârvulescu) un clasament al celor mai importanți 10 poeți români, iar votul celor 34 de critici literari a produs o catagrafie cu totul previzibilă, desenabilă de orice absolvent de bacalaureat mediocru; a fost necesară pronunțarea a jumătate din critica serioasă a momentului pentru a se concluziona că cei mai semnificativi poeți români sunt Eminescu, Arghezi, Bacovia, Blaga, Barbu, Stănescu ș.c.l. (Mă pronunț nu doar ca cercetător al canonului cultural, ci și ca redactor șef al unei publicații intelectuale: este – sau mai este – sondajul de opinie un instrument eficient, în special în cazul evaluării „obiectelor” și fenomenelor calitative? În opinia mea, răspunsul este negativ.) În fine, întrebarea dvs. – despre legitimitatea punerii în chestiune a demersului publicistic al *României literare* – își conține răspunsul (sau, în orice caz, îl sugerează). În măsura în care o cultură este expresia vocației critice a unei societăți (iar cultura română modernă debutează cu criticismul junimist), comentarea gesturilor culturale este *in sine* legitimă (și, deopotrivă, necesară, obligatorie). Noțiunile – esențialmente religioase (și necuantificabile, în plan cultural) – ale *sacrilegiului* și *providenței*, prezente în întrebarea dvs., au, sper, contextual, o conotație ironică. Altminteri, ele pot fi integrate doar unui discurs dogmatic (sau foarte naiv) despre cultură, care – am speranța – nu ne este contemporan.

2. Pentru ca judecățile unor critici „să fie cât mai aproape de adevăr”, nu este necesar ca aceștia să aibă „aceeași”, ci o similară „valoare”. (De altfel, evaluarea valorii este, în sine, un gest complicat și, adesea, incert; compararea valorilor, nu mai puțin.) Sunt necesare însă competența științifică și pertinența intelectuală (în limitele cărora se poate admite, de exemplu, indiferent de fluctuațiile profesionismului critic, că Ion Vinea, Cezar Baltag sau Ion Mureșan sunt poeți semnificativi). Este adevărat, pe de altă parte, că licitarea relevanței estetice a poezilor români inspiră orice altceva decât profesionism; este, dimpotrivă, un gest, el însuși, ironic (personal amintindu-mi de *Filosofii la mezat* a lui Lucian din Samosata). În realitate, acest mod de organizare a unei tradiții literare, operaționalizat prin clasamente, liste și referendum, este expresia (necesară a) unei viziuni precare asupra istoriei literare și produsul (consecvent al) criticii impresioniste (cultivată, programatic, de autorul *Lecturilor infidele*, care este dl Manolescu); deși poate fi, în egală măsură, un mod naiv de a trăi libertatea de expresie (interzisă în comunism și pentru care plebiscitul rămâne – a demonstrat-o nenea Iancu – instrument eminent). Trebuind, de fapt, așezată în context, lista pusă în discuție de dvs. este rezultatul (previzibil) al ucuzului manolescian „*Canonul se face, nu se discută.*” (Personal, văd în acest postulat traducerea culturală a principiului politic al statutului providențial, maximal, autoritar chiar, și totodată expresia unei crize narcisice de senectute.) Considerată o cantitate și gestionată prin dictat al voinței

suverane, memoria literară este, desigur, reductibilă, în mod birocratic, la un catalog rezonat de autori, titluri, „epoci” și „curente”; în realitate, un astfel de „protocol” sistematizator nu a fost niciodată considerat științific în umanioare și, ca urmare, nu a avut autoritate. (În plan subiectiv însă, poate fi înțeles caracterul irezistibil al modelului maiorescian, cu toate că acela a funcționat într-un context cultural și într-un tip de societate a cunoașterii fundamental diferite de cele contemporane, în ciuda unor remanențe – nu dintre cele pozitive – evidente.)

O anchetă asupra cotei de popularitate a autorilor are, desigur, ca instrument al unei cercetări, o semnificație particulară, din perspectiva sociologiei literare sau a esteticii receptării (și, în actualitate, a *studiilor cantitative*, promovate de Franco Moretti), măsurând o evoluție inerent fluctuantă (a gustului, a sensibilității, a valorilor estetice, chiar a autorității literare a unui scriitor, raportată la „achizițiile” recente sau la „*anxietatea influenței*”, care modifică retrospectiv „peisajul” literar, potrivit lui Harold Bloom); însă ambiția prescriptivă, normatoare, legiferantă a acestui instrument este ilegală, ea trădând complexe de superioritate sau concepții și definiții extrem de simpliste ale câmpului cultural sau ale mecanismului canonic. În fine, nu pot răspunde observației dvs. privitoare la critica absenți, fiindcă nu cunosc modul în care a fost gestionată ancheta în redacția revistei *România literară*. (Îmi imaginez însă că unii dintre acești critici au primit o invitație, declinand participarea, din motive asupra cărora nu putem specula.) O observație mai punctuală este aceea privitoare la inegalitatea competenței respondenților: mulți dintre ei nu au, realmente, vreo autoritate în perimetrul, riguros precizat și complex, al liricii românești, iar statistica rezultată din conjugarea votului lor cu al respondenților competenți riscă să devină de cifră nulă. Apoi, exceptându-l pe George Neagoe (care, însă, nu știu să dețină vreo autoritate în câmpul istoriei sau al criticii poeziei), toți respondenții au peste 40 de ani, iar media lor de vârstă se situează, cred, în proximitatea deceniului 7 de viață (adică în intervalul 55–60 de ani). Cred că nu trebuie să insist asupra consecinței acestei împrejurări: ancheta are, inclusiv ca instrument de sociologie literară, o relevanță scăzută, ea permițând concluzii privitoare exclusiv la receptarea literară în generațiile critice formate la limita superioară a anilor 2000 și la cea inferioară a anilor '60; suntem, iertați truismul, în 2020...

3. Statutul de canonicitate constituie problema homerică a studiilor dedicate canonului cultural. Nu o putem rezolva aici, acum (deși cel care vă răspunde are în lucru un studiu doctoral care își propune formularea unor răspunsuri și soluții). Însă, în ciuda simplificărilor inevitabile, nu este imposibil de rezumat tabloul indicilor de canonicitate, asupra cărora există un consens al teoreticienilor canonului sau al cercetătorilor memoriei culturale (de la Gadamer la Curtius, de la Halbwachs la Kermode sau de la Bloom la Nemoianu). Principial, un autor canonic este, potrivit figurii de stil folosite de un critic celebru, cel ale cărui opere *nu încetează să ne spună ceea ce au de spus*; mesajul lor are o relevanță (tematică și spațio-temporală) extinsă, capacitatea lor de semnificare

tinde spre infinit, elocvența lor nu este contextuală. (Tragicii greci, *Evangheliile* sau opera shakespeareiană sunt, în acest sens, exemple clasice.) Într-un plan mai punctual precizat, cel al literaturii (în accepția modernă, beletristică, a noțiunii), un autor canonic a probat performanță estetică, a influențat considerabil limbajul artistic (și, în cazurile majore, inclusiv pe cel uzual), a renovat sau a optimizat formele de expresie literară, a produs mutații în tradiția genului literar în care a performat, a modelat sensibilitatea și imaginarul unor generații de receptori (fie ei scriitori sau doar public literar), a redimensionat, prin propria operă, definiția curentă a creativității sau a literaturii înseși, a oferit răspunsuri interogațiilor anxioase ale contemporanității și, în mod eminent, a tematizat și a oferit perspective mature și ireductibile asupra unei agende problematice inepuizabile, perene (în care se înscriu: sensul existenței, semnificația suferinței, relația cu transcendența, istoria autohtonă sau universală, raporturile cu natura, dialectica spirit – materie, misterul iubirii, aporiile politicii, destinul uman [antum și postum]). Pentru Hegel, de exemplu, o cultură ajunge la majorat doar în măsura în care oferă – prin autorii ei – o definiție (firește, intuitivă, dar nu mai puțin revelatoare) a infinitului. Pot fi decelate cercuri concentrice (mobile, dinamice) ale unei memorii culturale, mișcarea și conținutul lor constituind identitatea unei epoci sau a unei culturi; unii autori au o poziție privilegiată, alții, dimpotrivă, una marginală; critica înregistrează și justifică aceste poziții, dar nu le poate întemeia (decât, cum este cazul criticii aservite, care a legitimat o literatură aservită, pentru intervale limitate). Firește că există instituții cu rol (uneori, decisiv) în protocolul canonizării (iar ele abundă în epoca tehnocrației culturale): presa tradițională, mass-media, rețelele de socializare, învățământul, Academia, institutele de cercetare, editurile, muzeele, dezvoltatorii de programe culturale (guvernamentale sau „independenți”). În același timp însă, *nu există*, potrivit judicioasei observații a lui Jürgen Habermas, *producție de sens administrativ*. (O probează posteritatea – deloc onorantă – a tuturor scriitorilor proletcultiști sau, de ce nu, a unora dintre autorii încurajați și promovați de *Junimea* [M. Cugler, Strat, Burlă, Lambrior]. Este, de fapt, cazul scriitorilor agreeți de *establishment*, în toate contemporanitățile, din alte rațiuni decât cele strict estetice.) Așa încât, canonicitatea unui poet se constată, ca un fenomen estetic irepresibil, odată obținută perspectiva necesară aprecierii mărimilor, dimensiunilor, proporțiilor.

Uneori, ea este afirmată cu anticipație, intuiția axiologică probând, astfel, abilitatea sau competența criticului girant. Din acest punct de vedere, scuzele cu care debutează ancheta în cauză – „*pe listă apar relativ puține nume de poeți tineri, care pot fi (sau sunt) promițători, dar nu canonici*” – ne apar, întrucâtva, penibile, fiindcă semnificația acestui proiect publicistic ar fi rezidat în furnizarea de repere pentru evaluarea literaturii în devenire. În plus, în realitate, în (iar nu „*pe*”) lista evocată nu figurează „*relativ puține*”, ci *nici măcar un* nume al vreunui poet tânăr, dacă veți accepta, împreună cu mine, că cele 56 de primăveri ale ultimului debutant inclus –

totodată, mezinul listei – nu mai pot fi, cu toată îngăduința și cu orice doză de umor, asociate tinereții. Ca atare, nu înțeleg de ce este relevantă, în acest moment al veacului XXI, afirmarea canonicității a 90% dintre poezii care figurează în lista *Rl*, canonicitate în legătură cu care, pur și simplu, nu existau dubii sau litigii, și în condițiile în care ancheta acestei reviste evită programatic punerea în discuție a canonicității unor autori cu statut încă incert (și, în orice caz, absenți din canonul curricular preuniversitar), cum sunt cei tineri. Amintesc modelul maiorescian, fiindcă el este, încă o dată, elocvent. În *Direcția nouă din poezia și proză română*, studiu publicat la 1872, tânărul critic oferă o „*listă canonică*” (a liricii și a epicii momentului), justificând opțiunile prin precizarea criteriilor de selecție (absente, la un secol și jumătate, din „lista” manolesciană). Aici, Maiorescu situează pe pozițiile principale doi autori deja consacrați – Alecsandri și Odobescu –, pentru a-i aduce, pe pozițiile secundare, pe doi tineri despre care se știa încă foarte puțin (din simplul motiv că aceștia publicaseră, fără debut în volum, doar câteva poeme, cel dintâi, respectiv o comedie și un studiu despre maghiari, cel de-al doilea): este vorba de Eminescu și de Slavici. Mai precis, propunându-și să răspundă întrebării despre potențialul creativității românești de a onora, în viitor, „*sarcina culturii*”, Maiorescu evocă nu figurile tutelare ale trecutului, ci „*o literatură încă jună și, în parte, necunoscută*”, decantând o „*siguranță legitimă*” din „*spiritul sigur și solid*” al reprezentanților acestei noi generații.

Or, în (agresiv) contrast, precauțiile și *profețiile despre trecut* ale listei manolesciene par, realmente, derizorii. Cu atât mai mult cu cât surprizele pe care ea le oferă sunt rizibile: canonicitatea poetică a unor G. Călinescu, Mihai Beniuc sau Gabriel Chifu este, într-adevăr, din motive diferite, surprinzătoare. Răspunsul meu pentru cea de-a doua întrebare este, așadar, negativ, personal având dubii cu privire la statutul canonic al unui sfert dintre autorii citați. (Profit de împrejurare pentru a atrage atenția asupra unei distincții: poezii *canonici* nu trebuie confundați cu poezii *relevanți*. Conceptul *canonului* are – și – o componentă orizontală, temporală, contextuală, care interesează, în mod nemijlocit, istoria literaturii, dar se edifică pe componente care depășesc contextul și succesiunea bibliografică, angajând autori inserați în simultaneitatea tradiției – aflați, adică, în dialog creativ cu figuri majore, îndepărtate spațial, temporal sau cultural –, așadar reprezentativi nu doar pentru constituirea statistică și cantitativă a unei culturi. Mai precis și în rezumat: *canonul*, care este memoria culturală, selectivă și exclusivă, nu se confundă cu *antologia*, care este bibliografia culturală, monografică și inclusivă. Mulți dintre autorii care figurează în lista manolesciană sunt reprezentativi în ordinea unei istorii literare, opera lor impunându-se lecturii și analizei, în vederea înțelegerii unei succesiuni estetice și a construirii unui model explicativ istorico-critic fără discontinuități; organizarea lor sinoptică poate avea, de altfel, utilitate didactică; dar ei nu sunt canonici, fiindcă opera lor nu s-a inserat cu maximă autoritate în tradiția la care participă și nu a contribuit la cristalizarea nucleului sistemului canonic,

care este, în general, identitatea culturală sau, în particular – și în speță –, „profilul”, specificul, etosul liricii românești.)

4. Vă voi ruga să îmi permiteți să nu intru în logica – denunțată mai sus – a confecționării tradiției „*din cuțite și pahară*”. În spiritul aprecierilor deja exprimate, este, cred, clar faptul că, pentru mine, unii dintre poezii care figurează în această listă sunt supraevaluați (și considerați în mod eronat „*canonici*”). Nu cred însă că putem depista absențe grave. De fapt, deficitul listei produse de ancheta *României literare* rezidă nu în exigența, ci în permisivitatea ei. Nu sunt antologați prea puțini, ci mult prea mulți autori, așa încât produsul nu îl mai reprezintă, cum le place să creadă autorilor lui, o *listă canonică*, ci, pur și simplu, o bibliografie. Sunt însă mirat – contrariat, chiar – de absența (ale cărei rațiuni nu le pot intui) a lui Virgil Teodorescu sau a lui Sașa Pană, contrastantă nu cu prezența lui Blaga, a lui Emil Botta sau a lui Matei Vișniec, dar, cu siguranță, cu aceea a unor Aron Cotruș, Maria Banuș sau Horia Gârbea.

5. Simt nevoia de a fi sincer până la capăt, în ciuda eventualei indelicateți cu care îmi tratez gazda. Nu agreez viziunea minor-belicoasă, de campionat județean de oină, asupra literaturii. Aspectul agonial al canonului poate fi reprezentat, cu mai mult succes (și mai corect) prin *gigantomahia* scriitorilor majori, mai degrabă decât prin *țiganiada* filistinilor (sau prin imagini – darwiniste, în esența lor – ale unei concurențe oarbe pentru supraviețuire culturală). Deși există un conflict generațional (natural, în cele din urmă), așa cum există și o agitație, adesea „*inestetică*”, dezagreabilă (poate chiar imorală) la periferia canonului, memoria literară se constituie, finalmente, printr-un acord secular. În lumina acestuia, în ciuda fluctuației și a mutațiilor de sensibilitate sau chiar a transformării intensiunii conceptului de *literatură*, autorii majori sunt confirmați de fiecare epocă, printr-o constantă relectură actualizantă. Mă îndoiesc deci că pentru „*criticii generației 2000*” vor apărea ca ne semnificativi mai mult de 30 din cei 100 de autori listați (cu toate că, repet, ceilalți nu sunt, toți, în sens strict, canonici); și va fi un act de sanitarat estetic transbordarea unor figuri modeste în plan poetic, probabil incluse acum pentru câteva reușite literare accidentale (sau, pur și simplu, din complezență și din „*capriț*”). Desigur, o viitoare listă canonică a poeziei românești va păstra mult din actuala listă (care nu face, de altfel, decât să rezume un canon poetic deja agreat, după cum o probează sintezele unor Mircea Scarlat, Marin Mincu, Mihai Zamfir, Ion Pop, Radu G. Țeposu, I. B. Lefter). Însă mai important este faptul – asupra căruia doresc să insist în finalul intervenției de față, pentru care vă mulțumesc – că, privit dintr-o perspectivă mai puțin conjuncturală, mai inflectuantă, mai pronunțată estetic, canonul nu apare ca produs al negocierilor imanente, ci ca un patrimoniu substanțial, în care comunitatea acceptă, cu exigența exclusivă a memoriei, doar autori semnificativi și opere relevante. Care, adică, *nu încetează să spună ceea ce au de spus*, de-a lungul deceniilor și al secolelor.

NINA VASILE

„Nu lista, ci listele canonice vor păstra numele care au contat și contează, într-un fel sau altul (deci niciodată doar sub un singur criteriu valoric)”

1. Nu văd de ce am comite „sacrilegiu”. Ar însemna că nu avem voie să gândim. Doar că e

preferabil să o facem fără resentimente, pornind de la ce înseamnă cuvântul canon/canonic, și să vedem dacă lista respectivă păstrează semnificația corectă a lui. Atunci se poate adăuga câte ceva de folos. Astfel, dacă acceptăm că un scriitor canonic este unul care dă reguli pentru cei care vin după el sau cu el, care devine un model, fără voia lui, pentru alții, trebuie să recunoaștem că lista se reduce, cred, la degetele de la mâini. Și aici sigur nu vom avea dubii să spunem cine sunt.

Dar lista dată reprezintă nu doar scriitorii canonici în sens strict, ci și pe aceia care au devenit o prezență istorică, într-un fel sau altul. Istoria literaturii nu e așa de simplă: sunt scriitori de valoare care nu devin canonici pentru că prezența lor, să zicem publică, nu a fost semnificativă, nici în timp, nici în evenimente de receptare, manifestare, promovare. Pe de altă parte, sunt unii care nu pot fi imitați, dar tocmai asta îi caracterizează în valoarea lor. Așa cum, desigur, există și cei care au devenit, dintr-un motiv sau altul, constant vizibili în spațiul public cultural. Dacă sunt sau nu valoroși, nu contează. Inevitabil, istoria va decanta ce trebuie.

Prin urmare, trebuie să ținem cont că, în artă, sensul termenului canonic se extinde dincolo de „model-paradigmă” și, vrem-nu vrem, cuprinde încă ceva: „semnificativ” din punct de vedere istoric, dar și eventuali „potențial canonici”, încă neconfirmați. De aceea nu putem compara un canonic precum Barbu sau Bлага cu Minulescu sau Adrian Maniu, dar nici nu ne hotărâm să-i scoatem pe cei mulți peste zece. Suntem siguri toată lumea în privința celor pe care istoria chiar i-a verificat, dar în ce privește un caz precum Fundoianu e clar că suntem la fațeta potențială a canonicului. În rest, fiecare scoate din listă pe cine vrea și pune pe cine vrea. E firesc pentru cazurile în care valoarea iese din varianta strict canonică. Pentru timpul prezent nu putem fi decât foarte prudenți. Nu cred că mai pot fi puși la îndoială acești strict canonici: Nichita Stănescu, Cristi Popescu, Angela Marinescu, Ioan S. Pop, ei fiind între cazurile cele mai clare. Însă Tristan Tzara sau Cărtărescu sunt, din punctul de vedere al distincției de aici, între cei istoric-semnificativi. Nu a putut nimeni să refacă experimentul poetic dadaist ca atare. Nici „Levantul” nu a generat replici mai departe, dar și unul, și altul „au prins” istoria. Acum am spus implicit că, actualmente, și sensul valorii literare este unul multisemantic. Prin urmare, criteriul valoric nu este doar cel al canonului. Pe de altă parte, istoria literaturii nu este doar partea ei vizibilă, acceptată oficial (alt sens al canonicului care nu trebuie confundat cu valoarea intrinsecă).

2. Nimeni nu trebuie dat la o parte de la a-și exprima ce gândește. Cred că trebuie să ieșim din orice eliminare a celui alt din joc. Opiniile eronate fac parte din jocul critic. Există critici mai mult sau mai puțin valoroși. Dar cine are dreptul de a-l elimina pe celălalt? Cei care cred că trebuie să fie vizibile doar opiniile celor mai buni nu fac decât jocul unei gândiri fundamentaliste, cumva dictatoriale, cu care lumea actuală nu mai are ce face.

3. Am sus deja mai sus ce înseamnă pentru mine un „poet canonic”.

4. Alți poeți noi, diferiți nu am. Tema asta nu îmi ocupă de obicei gândurile. Nu mă preocupă nici să fiu eu acolo. Am scris mereu căutând ceea ce se poate adăuga nou, dar din alte motive decât „gloria” sau recunoașterea.

5. Poeții douămiiști deja nu sunt cei mai tineri de azi. Poezia de azi se află într-un con de umbră până când se va re-aduna. Peste 20 de ani, Uniunea Scriitorilor ar trebui să aibă un manager care-și ocupă postul prin concurs, iar criticii vor învăța să fie și agenți de promovare conform altor standarde decât cele știute azi. Peste 20 de ani, lumea va fi și altfel, arta și altfel, literatura și altfel decât știm acum. Nu lista, ci listele canonice vor păstra numele care au contat și contează, într-un fel sau altul (deci niciodată doar sub un singur criteriu valoric). Oricum, cine dorește să experimenteze arta nu se va opri doar la canonici paradigmatici, pentru că are de învățat și de la ceilalți câte ceva. Relativizarea asta cu care am operat aici poate deruta, dar câștigul este sigur al celui onest, al artistului veritabil care își va vedea de treaba lui, făcându-și munca la modul cel mai propriu: scriind, în actul creator cel mai asumat, trăit, dar și posedat de acest daimon (a se citi spirit) al artei care, așa cum au știut mereu marii poeți, „sufală unde vrea el”, cum vrea el. Oricât control am avea, nimeni nu poate decide definitiv ce rămâne, cine rămâne dincolo de evidențe.

HORIA BĂDESCU

„Lista oferită de România literară nu e literă de evanghelie, cum nici echipa care a decis-o nu este un sinod ecumenic”

1. Legitim este pentru cine dorește să facă asta. Impietate nicidecum, fiindcă n-am știință ca *România literară* sau Uniunea Scriitorilor să fi fost sanctificate. Cât despre caracterul providențial al acestui tip de edicte, să fim serioși. Să ne amintim de admirabila încercare a regretatului Laurențiu Ulici, „Nobel contra Nobel”, și vom ajunge imediat la realitatea unei alte sute, cu alți poeți canonici, la fel de valoroși, dacă un alt pluton dintre cele câteva sute de critici ori poeți, câți numără obștea, la fel de îndreptățiți s-o facă precum echipa propusă, ar purcede la o altă asemenea întreprindere.

Sunt convins că poezia română suportă oricând un asemenea exercițiu! Lista oferită de *România literară* nu e literă de evanghelie, cum nici echipa care a decis-o nu este un sinod ecumenic.

2. Nu am știință de mecanismul alegerii, oricât de vizibil se vedește el, dar, cum spuneam, lumea e construită pe adevăruri relative și pe alegeri subiective. Obiectiv nu e decât Cel Atotputernic.

3. Să spun drept, nu prea știu ce ar trebui să însemne un „poet canonic”, fiindcă dincolo de, bănuiesc, valoare, care valoare, omenește stabilită, poartă în ea o mulțime de ingrediente, nu de puține ori extraestetice, axiologia poeticului presupune instrumente și balanțe de bijutier și multă umilință dinaintea spațiului și felului de locuire a emoției transcendente și a rațiunilor inimii. Însă, adept al libertății totale de a fi a poetului, m-am amuzat să pun alături câteva sensuri și nuanțe semantice ale bietului canonic.

Așadar: **Canon:** 1. Regulă care făcea parte dintr-un ansamblu de norme artistice obligatorii (?) într-o anumită epocă; regulă rigidă, obligatorie. 2. Compoziție muzicală polifonică în care două sau mai multe voci, intrând succesiv, execută fiecare aceeași melodie. 3. Chin, suferință, tortură. 4. Canoneală (pedeapsă); 5. A canonii (a impune penitență; a pedepsi; a chinui, a tortura).

Socotesc că merită să meditam asupra lor și să nu uităm că primul canonizator a fost Procust!

4. Orice poet adevărat e canonic, restul e literatură, vorba lui Enzo Siciliano. Și uneori politică literară, cum atât de bine și de cu miez ne lămurește confratele Gabriel Chifu.

5. E probabil ca, peste două decenii, noua listă să arate altfel, așa cum foarte bine putea să se fi întâmplat și acum. În mod sigur, însă, literaturii române nu i-a păsărat și nu cred că-i va păsa cine pune mâna pe ea. Cei în cauză trec, literatura română rămâne. Cu ceea ce trebuie să rămână în ea. Așa s-a întâmplat până și în obsedantul deceniu. Fiindcă, utilizând o parafrază după înțeleapta zicere despre limba română a mai sus pomenitului Laurențiu Ulici, „literatura română e mult mai inteligentă decât noi”. Care uităm mult prea ades și prea repede că în artă nimeni nu poate ocupa locul altuia, iar locul fiecăruia nu-l stabilesc listele, canonice sau necanonice.

LIVIU ANTONESEI

„Nu despre un canon este vorba, ci despre un fel de top”

1. Dacă e legitim să faci un fel de top al poeziei din ultima sută de ani, nu văd de ce n-ar fi la fel de legitim să comentezi isprava. Am spus „un fel de top”, pentru că autorii sînt dispuși în ordinea intrării în scenă, nu în vreo ierarhie valorică.

2. Înainte de a lua în calcul valoarea, care de altfel este greu de stabilit, constat altceva, anume că toți membrii juriului sînt membri ai UR, în condițiile în care foarte mulți critici, istorici literari și poeți, cel puțin la fel de merituoși – n-am spus valoroși, că eu nu sînt în stare să fac asemenea ierarhii –, nu sînt membri ai asociației respective. Prin urmare, topul acesta – o să explic mai încolo de ce termenul canon nu e folosit corect – este cel al breslei organizate în UR, nu al scriitorilor români în totalitatea lor. Unii au fost excluși din UR, alții au demisionat, mulți nu au mai dorit să intre de cînd cu re alegerea fără sfîrșit și alte delicatose legate de finanțarea revistelor, jurizări și premieri, libertatea de a te exprima critic față de conducere etc. Eu am demisionat încă din 1995, deci chestiunile acestea ar putea să nu mă intereseze, totuși am prieteni, scriitori pe care îi apreciez și în, și în afara UR. De asta mă pronunț.

3. Cum să fie acesta un canon cînd cuprinde 32 sau 33 de autori încă în activitate?! Tot ce-am văzut pînă acum sub această denumire, de-a lungul vremii, s-a referit mereu la autorii cu activitatea încheiată, clasicizații, ca să spun așa. Cum văd însă, literatura noastră este plină de clasici în viață! E de mirare că, în ciuda unității de monolit useriste a juriului, a scăpat și un poet din afara organizației, mai mult în conflict cu autoprședintele acesteia, mă refer la Florin Iaru!

4. Cum spuneam, eu nu sînt în măsură să stabilesc valoarea unui poet sau altuia, cel mult pot să văd dacă un autor este poet sau se preface. De pildă, pentru mine pare limpede că mereupremiatul vicepreședinte al UR are treabă cu poezia, ba chiar cu literatura, cam cîtă am eu pe la Vatican! Sigur că ar mai fi exemple, dar acesta este cel mai spectaculos!

5. Știu eu dacă noua listă va mai păstra ceva din lista de acum? Poate că pe autorii din prima jumătate a sutei. Fiecare generație are simpatiile și idiosincraziile sale, care sînt cu atît mai puternice cu cît sînt mai aproape de prezentul ei.

6. Este această listă canonică bună sau rea? Nu știu, din motivele deja enunțate, mie mi se pare inutilă. Bun, pentru unii poate să fie un joc de societate, mai mult sau mai puțin amuzant.

IOAN VIERU

„Supraevaluarea autorilor contemporani este vădit paranoică”

1. Comentarea unei liste nu doar că, în fapt, este o pierdere de timp, dar te introduce în jocul altora și în opțiunile acelor persoane, de a căror onorabilitate și chiar judecată nu trebuie să ai în principiu îndoială. O listă e o

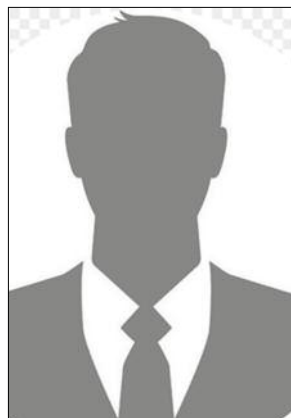
listă, nimic altceva. Poate fi și o locomotivă folosită în cu totul alte scopuri. Cât despre datul providențial, acesta a ocupat cam toate inițiativele. Însă într-o perioadă inertială confiscată pe termen deocamdată neclar, o listă pare o amenințare.

2. Fiecare instanță are judecătorii ei, unii mai competenți, alții mai interesați, alții mai obligați să facă unele mișmașuri. Însă o listă, o singură listă, este contrară oricărui adevăr, oricât ar fi acesta de creionat, cu excepția numelor sacre în cazul de față. Dar nici aceste valori nu pot fi bătute în cuie, altfel se instaurează un martiraj. De ce n-ar fi cei din listă, contemporanii, cei mai buni? Poate să le interzică cineva dreptul de a se crede cei mai îndreptățiți să facă liste? O asemenea interdicție ar fi aberantă.

3. În lipsa unei literaturi vii, neieșite, oficial, decât parțial din înghețul ideologic, și având în vedere munca destul de paradoxală la constituirea unei dogme spre a legitima fapte și merite dintr-un timp apus, în seama unor autori contemporani, se resimte absurdul contemporan. Acestea sunt obiecte artistice în mișcare, neinteresant și neinspirat a fi prinse în capcanele unor judecăți ultimative. Poet canonic? Asta sună ca instaurarea absolutistă a unui cult religios, politic sau administrativ, preluând provincial și agresiv teze ale teoriei literare moderne pe care le deturneză. Literatura este o sferă, iar o sferă nu poate fi canonică. E un sfârșit de lume care nu permite sub nici o formă ieșirea din perioada înghețului. Această tentativă a unora, de inspirație sovietică, de oficializare, face praf și pulbere literatura contemporană de la noi. Contrar afirmațiilor cu pretenții democratice, nostalgia unei perioade se manifestă prin înlocuirea unor autori cu alții. Ceea ce permite acest tip de continuitate, aceasta este problema! În fond, dacă România a fost paralizată de Protocoale, de ce nu s-ar face altele? O listă poate fi interpretată ca un protocol în numele unor mari teme, anexând clasicii literaturii române, așa cum Protocoalele au anexat interesul național. Numai că, în cazul Protocoalelor, ceva se mișcă.

4. Supraevaluarea autorilor contemporani este vădit paranoică, uneori ea este singurul exercițiu critic eficient în sens comercial. Îmi place supraevaluarea pentru că trage niște perdele și arată splendoarea măcelului, ca o punere în scenă a judecății implicite. Ce exemple să dau, atâta vreme cât ne aflăm într-o zonă aproape militarizată, cu arma la tâmplă?

5. Literatura română nu poate fi capturată de nimeni, ea aparține geniului celor care au fost, sunt și vor veni. Mulți, prea mulți s-au crezut proprietari ai literaturii. Fenomenul este unul recurent, existând toate condițiile în continuare pentru așa ceva. Cine își face firmă de confecționeri de liste, în fapt de relative practice, sare în ochii lumii prin provocare, deși nu acesta este motivul principal al unor liste în condițiile date de la noi. E îngrijorător. Din păcate, corul vieții literare interpretează câteva partituri. Lista la care face trimitere ancheta revistei, pe care o citesc prima dată aici, este o coloană de piatră care plutește, iar de ea se pot agăța toți doritorii. Prea puțini au greutatea de a-i perturba autonomia în absolut.

REMUS FURDIAN

**„Problema este dacă
acea listă a fost
întocmită chiar de un
colectiv avizat, sau
hotărârea finală a
luat-o o singură
persoană, pe baza
numelor propuse”**

1. Orice discuție despre canonul literar este/ni se pare legitimă. (Doar canonul religios nu mai poate fi contestat, după circa 1656 de ani de acceptare generală: Anno Domini 363.). Chiar canonizările propriu-zise au o doză de relativitate și au fost uneori comentate, darămite cele ale „sfinților” noștri boemi!

2. Uitându-mă pe lista respondenților, nu găsesc nici un nume de prisos; eventual mai lipsesc câțiva, exact ca în cazul *canoniceii*: Cornel Ungureanu, bunăoară, care în mod sigur ar fi propus și câțiva bănațeni. Problema este dacă acea listă a fost întocmită chiar de un colectiv avizat, sau hotărârea finală a luat-o o singură persoană, pe baza numelor propuse.

Am totuși o nedumerire, iar aceasta e mare: cum de poezii consacrați din partea stângă a paginii duble (o bună parte din ei) n-au fost „în stare” să (se) treacă și în partea dreaptă, între canonici? Dar buba cred că e alta: numărul fix. Nu sunt critic sau istoric literar, dar sunt de părere că orice listă canonică trebuie să-i cuprindă pe toți cei **care sunt** la momentul respectiv – câți a dat Dumnezeu! –, nu un număr fix.

3. Cum să nu fie, păcatele mele, canonici, când este vorba despre nume consacrate și validate de majoritatea criticii literare românești din toate timpurile?! Doar i-am învățat la școală, în proporție de 80-90 la sută (poate unii n-au ajuns chiar în manuale, dar le știm fotografiile - ni s-au impregnat în memorie - din presa literară centrală). Dar canonicitatea în literatură și artă este (ușor) relativă. Depinde de epocă, de gust literar, de orientările criticii presupus competente. Dacă arunci o privire, chiar fugară, asupra *Listei*, constai că primele două coloane sunt „bătute în cuie”: toți sunt clasici sau consacrați. Chiar dacă vreun critic tânăr s-ar găsi să-l conteste pe Minulescu, pe motiv de valoare, sau că a debutat cu 10 ani înaintea termenului „limită”... Sau pe Topârceanu, ca „poet minor”. (Dar eu am unele temeri și mai mari. Nouăzeciști-douăzeciști îi vor putea exclude nu doar pe Minulescu, Topârceanu, Goga, Coșbuc, cu argumentul forte că nu mai sunt actuali, nu sunt pe gustul lor... Tare mă tem că, Doamne ferește, în virtutea corectitudinii politice, vor atenta chiar și la numele marelui Eminescu!)

4. În coloana a treia sunt, evident, două-trei (sau chiar mai multe) poziții discutabile. Discutabile în sensul că s-ar putea găsi alți 20-30 de poeți de egală – sau chiar mai mare – valoare. Care sunt cei de prisos?, mă vei întreba tu, sau care sunt numele pe care le propun?... Dar dacă, din

viteză, te voi omite chiar pe tine, care ești un poet absolut remarcabil, însă nu suficient de *vizibil* în peisaj; adică, nu îndeajuns de... canonic. Iar „canonicitate” contemporană mai înseamnă și un soi de prim-plan vitrinier. Ne-au fost introduși sub ochi atâta vreme, încât am ajuns să concedem...

5. Este tocmai ce am spus și până acum: în opinia mea, lista respectivă nu se vrea una definitivă, ci doar „o listă canonică” – una posibilă. „Atragem atenția asupra caracterului presupus canonic al poezilor”, se argumentează într-o notă din fruntea paginii. Și, fiind una conjuncturală - ocazionată de Centenar -, seamănă cu un pat al lui Procust. Niciodată *canonicii* unei literaturi nu vor putea – cum am spus – să fie un număr rotund. Dar lista de peste ani va trebui să fie identică în proporție de 75-95

la sută. Dacă între timp nu vine Sfârșitul lumii, al literaturii (care se tot profetesc. Și care într-o zi chiar vor veni. Ca în povestea cu Ion și lupul venit la oile lui).

6. Lista prezentă nu e nici mai bună, nici mai rea decât altele. E doar ușor discutabilă, ca orice document uman. Dar să nu fim răi: Guvernul Literar Postmodern – cum îl numești tu – nu are în *jurii* Listei nici jumătate din componenți; eu am numărat 15; deși îmi recunosc public o corigență la aritmetică. Dar îți promit că, dacă vom mai trăi (să ne autopropunem), pe următoarea listă vom fi **și** noi doi; **și** cca. jumătate din prietenii noștri. Probabil pe lista de la bicentenar...

(va urma)

o listă canonică

100 de poeți români în 100 de ani

(1918 - 2018)

Ion Minulescu (1908)	Radu Stanca (1947)	Gheorghe Grigurcu (1968)
Aron Cotruș (1911)	A. E. Baconsky (1951)	Alexandru Miran (1969)
Ion Vinea (1912)	Florin Mugur (1953)	Angela Marinescu (1969)
Tristan Tzara (1912)	Ion Horea (1956)	Emil Brumaru (1970)
Ion Pillat (1912)	Nicolae Lăbiș (1956)	Daniel Turcea (1970)
Adrian Maniu (1912)	Ion Gheorghe (1957)	Mihai Ursachi (1970)
George Bacovia (1916)	Grigore Vieru (1957)	Mircea Dinescu (1971)
George Topirceanu (1916)	Gheorghe Tomozel (1957)	Ion Mircea (1971)
Vasile Voiculescu (1916)	Petre Stoica (1957)	Dinu Flămând (1971)
Nichifor Cralnic (1916)	Nichita Stănescu (1960)	Adrian Popescu (1971)
Lucian Blaga (1919)	Cezar Baltag (1960)	Dorin Tudoran (1973)
Al Philippide (1922)	G. Călinescu (1963)	Gabriel Chifu (1976)
Ilarie Voronca (1923)	Constanța Buzea (1963)	Vasile Dan (1977)
Radu Gyr (1924)	Ion (Ioan) Alexandru (1964)	Liviu Ioan Stoiciu (1977)
Tudor Arghezi (1927)	Marin Sorescu (1964)	Șerban Foață (1978)
Zaharia Stancu (1927)	Ana Blandiana (1964)	Traian T. Coșovei (1978)
Eugen Jebeleanu (1929)	Constantin Abăluță (1964)	Eugen Suciu (1979)
Ion Barbu (1930)	Ștefan Aug. Doinaș (1965)	Arcadie Suceveanu (1979)
B. Fundoianu (1930)	Gabriela Melinescu (1965)	Mircea Cărtărescu (1980)
Dan Botta (1931)	Adrian Păunescu (1965)	Aurel Pantea (1980)
Geo Bogza (1933)	Nicolae Prelipceanu (1966)	Ioan Moldovan (1980)
Horia Stamatu (1934)	Leonid Dimov (1966)	Matei Vișniec (1980)
Ștefan Baciu (1935)	Ion Pop (1966)	Nichita Danilov (1980)
Gellu Naum (1937)	Ovidiu Genaru (1966)	Marta Petreu (1981)
Emil Botta (1937)	Mircea Cloban (1966)	Mariana Marin (1981)
Dimitrie Stelaru (1937)	Dan Laurențiu (1967)	Ion Stratan (1981)
Maria Banuș (1937)	Ileana Mălăncioiu (1967)	Ion Mureșan (1981)
Mihai Beniuc (1938)	Nora Iuga (1968)	Florin Iaru (1981)
Miron Radu Paraschivescu (1941)	Cezar Ivănescu (1968)	Alexandru Mușina (1984)
Magda Isanos (1943)	Sorin Mărculescu (1968)	Cristian Popescu (1987)
Ion Carai (1943)	Virgil Mazilescu (1968)	Marian Drăghici (1988)
Constant Tonegaru (1945)	Mircea Ivănescu (1968)	Viorel Padina (1991)
Geo Dumitrescu (1946)		Ioan Es. Pop (1994)
Nina Cassian (1947)		Horia Gârbea (1996)

anticheta R.L.

România literară numărul 16 / 12 aprilie 2018

ȘCOALA DE LITERATURĂ, UN EXPERIMENT EȘUAT? FENOMENUL LABIȘ

(urmare din numărul trecut)

Asupra razei de influență a poeziei labișiene în lirica urmașilor, opiniile, se știe, sunt împărțite. După cum și generația, răsfățată, supralicitată, mitificată, îndeosebi prin campaniile lui Eugen Barbu la *Luceafărul* (1962-1968), beneficiind și de o fidelă critică de susținere (prin voci autorizate), a iscat, inevitabil, controverse. Contemplând declinul șaizecismului (dispus a onora comanda oficială), Mircea Cărtărescu era convins că încercarea de a propune o nouă poezie a fost o tentativă eșuată, naufragiind în *tardomodernism*. Ion Pop intervine corectiv, notând că astfel de aprecieri, dincolo de un polemism generaționist, țin de „rațiuni limitat-militante” (Pop 2018: 10). Chiar Labiș, izbucnind din maculatura epocii, a fost taxat drept un *nerealizat* (cf. I. Negoitescu), încât influența lui e nulă de vreme ce „destinul l-a împiedicat să se realizeze”. Dar poetul, vădind o „inexplicabilă alchimie” (cf. M. Iorgulescu) și o gravitate prematură, enigmatică, vorbea în numele unei generații; moartea sa, responsabilizând congenerii, nota Grigore Hagiu, a grăbit intrarea în legendă și, negreșit, a influențat receptarea. Întrebarea *ce ar fi putut să devină / să fie*, deseori formulată, rămâne oțioasă.

Ceea ce s-a numit, mai apoi, *generația Labiș* a provocat o exegeză entuziastă, bogată, dar și voci ale rezervei (cazul lui Gh. Grigurcu, tenacele sale reticențe scandalizând). Au venit rapid cărțile lui M. Martin (1969) și Ion Pop (1973), ultima (*Poezia unei generații*) fiind, ca sinteză parțială, „o exegeză pe promisiuni”, constata – retrospectiv – Al. Cistelean. *Lista lui Pop*, selectând zece poeți, se impunea, dincolo de riscul de a defini un fenomen în devenire, prin „exemplaritatea analizelor”. Ea capta spectacolul efervescenței, acel entuziasm inaugural frisonând generația, asumându-și gestul întemeietor după traversarea deșertului proletcultist. Și identifica, într-un imaginar coerent, „mărcile” generației (mitologizarea tinereții, elanul, zborul, candoarea ș.a.), așadar un numitor comun (motive, teme), individualizat prin formulă. O generație „norocoasă”, s-a spus, ivită după un răstimp de secetă, bucurându-se de o recepție sărbătorească. Și care, azi, e aproape ocultată (constata Al. Cistelean), invocată fiind doar *funcția istorică*. Încât, în viziunea aceluiași critic, „apusul poeziei șaizeciste seamănă cu o dezertare tristă” (Cistelean 2011: 10). Confirmată și de dispariția unor șaizeciști de marcă, părăsind frontul literar, abandonând atâtea bătălii și divergențe care „sfâșie” (inutil) tagma literatorilor și dau, totuși, culoare vieții literare. Dacă ierarhiile literare sunt greu de penetrat, noii veniți, reamintim, găseau un teren gol, primitiv, sfidând prin

nonconformismul tinereții programul rigid al epocii, ventilând climatul cultural și impunând, prin ceea ce au durat, un alt centru de greutate al literaturii noastre.

Așadar, ce s-a întâmplat cu plutonul șaizecist? Încercăm să răspundem, verificând dacă întâmpinarea sărbătorească, abundența exegeză (cheltuind superlative) ori rezervele formulate cu tenacitate se confirmă. O percepție sociologică e interesată, cu deosebire, de fluctuația recepției critice, în relația ombilicală text / context. Acțiunea lor „de șoc” (cf. Alexandru Ivasiuc), împropătând lirismul (prin frenezie vitalistă, „lăcomie” senzorială, ingenuitate, patosul confesiunii, deschidere spre real etc.) a provocat o *re-liricizare* care, dincolo de buchetul tematic (ca posibilă platformă), definea o stare de spirit emulativă, sub obsesie labișiană. Ales drept blazon, Labiș, plătind inerentul tribut, sfidând apoi prescripțiile obtuze impuse de „copiii” sistemului, cerea ca „rațiunea trează” să prindă *sensul lumii*, trăgând „cugetarea din teacă”.

S-a născut, astfel, un febril contingent creator, de o mare diversitate în formele de expresie, ispitind condeiele critice. S-a impus Nichita (cuceritor și risipitor) et comp. pe un loc gol, dinamitând oficioasele ierarhii? Am putea ignora tributul plătit „iepocii” și maculatura generației, răsfățată (prin multe nume) în circuitul didactic? E îndreptățită părerea lui Gheorghe Grigurcu care vorbea de o „prețuire critică exagerată” (Grigurcu 1999: 51)? Și, inevitabil, asistăm acum, după seismul decembrist, la o *declasificare*, zdruncinând ierarhiile fixate și valorile ratificate? Mitizatul Nichita (cu al său joc demiurgic), ca fenomen de sociologie literară este „un idol fals”, un actor, un „supraom al poeziei românești”, cu „o glorie dureros arbitrară”, „mitizat fără frâu”? (Grigurcu 1999: 34, 39). Imnografia industrioasă a lui Ioan Alexandru, „protocronismul nebulos” al lui Ion Gheorghe, „șantierist”, trezind energii telurice, producția aluvionară a vulcanicului Adrian Păunescu (un alt „toboșar” al vremurilor) se cuvin depuse la tomberoanele Istoriei literare? Cezar Baltag nu este cumva un mare nedreptățit? Să fie *generația „o invenție a literaturii vii”*, cum scria Ilie Constantin,

încredințând cititorului o seamă de „confidențe” (v. *Plecarea prin luptă*, 1998), invenție iscată din irepresibila nevoie a scriitorilor tineri „de a se face auziți”? Foarte adevărat, după cum este de ordinul evidenței că marile personalități (individualități) fac gloria unei literaturi. Aici, întotdeauna, contează soliștii, nu coriștii. Dar pentru o corectă evaluare avem obligația de a le citi (și reciti) opera, denivelată (firește), fanată (pe anumite porțiuni), scriind însă un capitol important al istoriei noastre literare.

Ceea ce s-a încumetat să facă Ion Pop în glosele sale de cititor fidel, ca o „datorie aproape împlinită” (Pop 2018: 825), urmărind traiectoriile atâtor protagoniști după acea „primă încercare de evaluare” (1973), „mult lacunară” (cum recunoștea), privește trasarea unui teritoriu „redevinit liric” (Pop 2018: 818), ramificat, cu un discurs rafinat-diversificat la vârsta „neomodernistă”, aducând informația la zi. Reușind, printr-o „pacientă examinare”, o „hartă mai extinsă”, reactivând memoria culturală, în atâtea rânduri amnezică sau ignorantă. Și observând, esențial, că „reînvățând” modernitatea poetică după paranteza realismului socialist, lirica noastră, redescoperind „poetici refuncționalizate”, și-a regăsit suflul creator, ca prim impuls, prin *eul labișian*, ca „spirit al adâncurilor”.

Adrian Dinu RACHIERU

Bibliografie:

- Anghel 2014: Petre Anghel, *O istorie politică a literaturii române postbelice*, Editura RAO, București, 2014.
Cârlan 2016: Nicolae Cârlan, *Relevanțe și semnificații*, Editura Lidana, Suceava, 2016.
Cistelean 2011: Al. Cistelean, *Poezia unei generații, azi*, în *România literară*, nr. 15/2011.

Filipeiuc 2013: Ion Filipeiuc, „*Trudind penița*” sub vraja *păsării cu clonț de rubin*, Biblioteca Miorița, Câmpulung Moldovenesc, 2013.

Grigurcu 1989: Gheorghe Grigurcu, *De la Mihai Eminescu la Nicolae Labiș*, Editura Minerva, București, 1989.

Grigurcu 1999: Gheorghe Grigurcu, *Amurgul idolilor*, Editura Nemira, București, 1999.

Holban 2015: Ioan Holban, *Poezia lui Labiș, azi*, în *România literară*, nr. 47-48/13 noiembrie 2015.

Ioniță 2018: Marin Ioniță, *Kiseleff 10: fabrica de scriitori*, ediție revăzută și adăugită, Prefață de Alex. Ștefănescu, Corint Books, București, 2018.

Labiș 2009: Nicolae Labiș, *Moartea Căprioarei*, Prefață de Răzvan Voncu; cronologie: Margareta Labiș, Editura Minerva, București, 2009.

Manolescu 2008: Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.

Micu, Manolescu 1965: Dumitru Micu, Nicolae Manolescu, *Literatura română de azi (1944-1964)*, București, 1965.

Murariu 2010: Iulia Murariu, *Poezia lui Nicolae Labiș*, Editura „George Tofan”, Suceava, 2010.

Pop 2018: Ion Pop, *Poezia românească neomodernistă*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018.

Popa 2009: Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine (23 august 1944 – 22 decembrie 1989)*, Versiune revizuită și augmentată, vol. I, Editura Semne, București, 2009.

Rachieru 2014: Adrian Dinu Rachieru, *Generația orfelină (Mitografii lirice)*, Editura Ideea Europeană, București, 2014.

Raicu 1977: Lucian Raicu, *Nicolae Labiș*, Editura Eminescu, București, 1977.

Simuț 2015: Ion Simuț, *Nicolae Labiș între Maiakovski și Rimbaud*, în *Cultura*, nr. 46/2015.

Simuț 2017: Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017.

Ștefănescu 2016: Alex Ștefănescu, *Despre moartea lui Nicolae Labiș*, în *România literară*, nr. 52/9 decembrie 2016.

Virgil DIACONU

JURNAL EROTIC

Dragostea cu unghiile albastre

Bună dimineața,
dragostea mea cu unghiile albastre!

Hai să fugim în podgorii!
Hai să fugim în cer!

Copilăria ta mă ia de mână.

Uite strugurii! – Sunt ei mai gustoși
decât strugurii tăi?
Uite verdele ierburilor! – Se va întrece el
cu ochii tăi?

Copilăria ta aleargă
printre tulpinile înalte de floarea soarelui.

În curând nu voi mai ști care dintre ele ești,
dragostea mea cu unghii albastre!

Din întunericul dens...

Eu vin din întunericul dens, din liniștea rece.

Poate voi găsi un loc aici, la masa ceaiului verde.
Aici, în mansarda plină de cărți,
printre spaimele și tăcerile tale. Un loc
printre versurile poetului care șuieră luna pe cer.

Clinchetul clopotului de bambus
este lacrima ta, devenită dintr-o dată sonoră.

Eu am plătit cu ultimii bani
zăpăcitele de vrăbii din fereastră
ca să te facă să râzi.

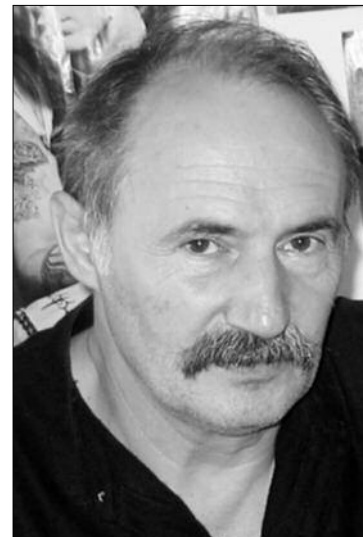
Eu știu că îmbrățișarea îți va ridica
privirile din podele.

Deja, lucrurile pe care le atingi au început să viseze,
ziua deja a luat chipul tău.

Poate că nu ți-am spus până acum,
dar trupul meu a întinerit într-o singură noapte.

Eu sunt cireșele pe care le porți la urechi.
Sunt inelul din deget.

Încă puțin și voi sparge tăcerea.
Încă puțin și îți voi da foc printre cearșafuri.

Mansardă

Ea s-a ascuns de lume în marele oraș,
în mansarda plină de cărți.
Eu am năvălit într-o dimineață
în tăcerile și ascunzișurile ei.
Cu toate armele am năvălit.

Nici nu bănuiam că ea deja mă așteaptă
în spatele cămășii albastre
și cu sânii abia treziți din somn.

Ea este chiar așa cum mi-a spus:
o lacrimă oprită din cădere!

De culoarea aramei este părul ei.
Privirile i se târăsc pe podele.

Dar eu i-am pus cireșe la urechi!
Și în cele din urmă am văzut-o dansând
în câmpul deschis al uimirilor mele.

În cele din urmă ea s-a aruncat
din spatele evantaiului spre mine.
În clipa aceea m-am amestecat cu mâinile ei,
cu cireșele și fricile copilăriei.

Palmele mele ard pe umerii goi,
mansarda poate să ia foc dintr-o clipă în alta...

- *Deja te iubesc în toate culorile*, i-am spus,
știind că de acum înainte voi pierde toate bățăliile.

Și cum am coborât din cer în urletul străzii,
mi s-a părut că o văd în fluturile albastru
care tocmai își deschidea aripile peste oraș.

Dar ea este o lacrimă, mi-am spus,
o lacrimă care s-a oprit din cădere pentru mine...

Petruț PÂRVESCU

pixelii

așa ca între prieteni vă spun
cărătescu simona ioan es. pop mureșan & company
nu-și mai aduc aminte
călin vlasie câte ceva poate
despre sfârșitul lumii și generația douămiistă
se vorbea rareori pe la colțuri în șoaptă

pixelii
au trecut și prin păcala făgețelului
luminA
mai mult intermitentă
a luat-o așa (fără băgare de seamă) pe daiboj
de la gulie prin rotoaica pe sub deal spre lăzărescu
cu băte și topoare meșterite
direct prin arini
pe gârla vezii la vale
pe cei care nu știau carte i-a ajutat
să pună degetul
ăla belit și mare pe catastife și călindare
pe ceilalți i-a luat direct pe sus cu ghiotura
o dubă mare neagră la raion
când a obosit sătulă și mulțumită
s-a oprit o țără pe clopotnița bisericii lângă pădure
s-a uitat lung peste sat și-a suflecat brațele oțelite
s-a ușurat și-a strigat fericită
C U C U R I G U (L)

în fiecare an
în februarie iarna
de ziua mea sufletul intră-n vibrații
un uter frumos deasupra mormintelor goale
încerc mereu să privesc
dincolo de marginea trupului
doar amintirile care te locuiesc invers

pixelii
era noaptea de februarie
ningea bătea crivățul dinspre răsărit steaua roșie
bucile ei zdravene străluceau printre ostrețe
ceasloave călimări și parastase

mama mea
musai trebuia să nască
îi venise sorocul și nu știa ce să facă
plângea și se ruga ca o sfântă în ieslele putrede

aici pe la noi
în liniștea pustiului coborâse iadul
oameni blide morminte dobitoace
singuri
cu dumnezeu și cu steaua aceea pe frunte
privegheau în tăcere pe cel care vine
pe cel care se duce
tineri și bătrâni femei și copii
scuipau furioși în sân de deochi pe furiș
cu limba-n cerul gurii mare făceau
C R U C E

dar eu
cum mă știți
(până și de părinți n-am ascultat niciodată)
am văzut și am auzit T o T u L
așa ca prin vis
de acolo
din spatele zidurilor direct prin perete
cum vine cum trece pe uliță
C â n t e c u L

mândru
și tainic

glorios și rebel
printre gemete rugăciuni și miros de țuică fiartă
cobora și urca până în burta mamei

D O A M N E
cum pictau ursitoarele
pereții de carne cu propriile chipuri

tatăl meu
nu era acasă
tata era plecat cu bărbații la raion la regională
își tăia (din greșeală)
degetul ăla de la rădăcină
și acum era cercetat pentru neglijență

pixelii
ardeau prunii în soba oarbă ca pe comori focul
și-n casa mare se adunase lume multă ca la pomană
stăteau pe pat
pe chituci
în picioare
beau poșircă de prune și mâncau boabe de porumb fierte
șușoteau
cu ochii mici scobiți adânc în orbite
atente
mai mult bârfeau că erau numai femei
ce zici fă ay
o fi băiat
o fi fată
din perete curgea liniștită candela spartă

pixelii
râuri obosite de-ndoială
lămpi opaițe geamuri murdare
care scânteie până departe
care luminează crucile negre de lemn
din fața fiecărei case

era noapte
târziu
februarie iarna
bătea crivățu-n lung și-n lat geruind năprasnic zăpada

sub cerul de-argint
cu poalele-n cap auzeam și vedeam prin perete
cum vine cum urcă cum trece
leana bătălană
frumoasa nebună din capu' satului
cântând și jucând în pielea goală pe uliță

în rest era bine era cald era liniște
dar venise sorocul și cu sorocul nu te jucai

am izbit
la început cu picioarele
v e n e a M i n v e r S (și-a dat cu părerea moașa
ilinca lu' fătălău și m-a înghiontit îndărăt)
mă-năbușeam n-aveam aer
se rupsese apa și curgea pe noroia la vale

mama
a văzut cum stă treaba
p l e c a s e M
m-a prins din urmă repede de picioare
urlând și scrășnind de durere
a răzbit și-am ieșit împreună
pixelii
luna plină pe fiecare mormânt fără cruce
noaptea de februarie
iarna
cădeau stele
femeile mâncau boabe de porumb fierte
și beau poșircă de prune

în păcala făgețelului
pe valea vezii la deal dincoace de pitești
începuse colectivizarea!

S-au întâmplat la Centrul Cultural Pitești

■ **6 august:** Spectacolul de muzică folk-hop, sub genericul „Fratele August”, susținut de Trupa *All The Jezebels*. Organizator: Centrul Cultural Pitești. Coordonator: muzeograf Octavian Dărmănescu.

■ **7 august:** Proiectul cultural-educativ, sub genericul „Confluente literare”, invitat scriitorul Cezar Mazilu. Organizatori: Centrul Cultural Pitești și Fundația Literară Liviu Rebreanu. Coordonator: poeta Allora Albulescu.

■ **8 august:** Spectacolul muzical-literar-artistic sub genericul „Imperfecțiuni”, susținut de Trupa de Teatru *Robertto*. Organizator: Centrul Cultural Pitești.

■ **13 august:** Clubul literar-artistic „Mona Vâlceanu”, invitată jurnalista Aida Vâlceanu. Organizator: Centrul Cultural Pitești. Coordonator: scriitoarea și editorul Mona Vâlceanu.

■ **14 august:** Dezbateră interactivă cu tema „Tantrum - criza de opoziție a copilului”, susținută de psihologul Natalia Drăgoescu, în cadrul proiectului de dezvoltare personală sub genericul „Personalitatea de la A la Z”. Organizator: Centrul Cultural Pitești. Coordonator: psiholog - clinician Camelia Dragomirescu

■ **16 – 22 august:** Tabăra Națională de Creație Plastică Pitești, Pictură-Grafică, ediția a V-a. Vernisajul expoziției: joi, 22 august, ora 13.00, la Galeria de Artă Metopa. Organizatori: Primăria Municipiului Pitești, prin Centrul Cultural Pitești, și Uniunea Artiștilor Plastici din România-Filiala Pitești. Coordonator: președintele Uniunii Artiștilor Plastici din România-Filiala Pitești, artistul plastic Daniel Preduț.

■ **20 august:** Expoziția de pictură sub genericul „Energie, simbol și culoare”, de Andreea Adeline Lazăr. Organizator: Centrul Cultural Pitești. Coordonator: Carmen Elena Salub.

■ **21 august:** Lansarea cărții „Piatra cerului și a pământului”

(Editura Academiei Române), de preot - prof. univ. dr. Ioan Stancu. Organizator: Centrul Cultural Pitești. Coordonator: poeta Denisa Popescu.

■ **22 august:** Cenaclul „Armonii Argeșene”. Organizatori: Centrul Cultural Pitești, Liga Scriitorilor Români-Filiala Argeș și redacția revistei „Cuvântul Argeșean”.

■ **27 august:** Prelegerea cu tema „Etnogeneza și continuitatea românilor”, în cadrul proiectului cultural-educativ „Colocviile Municipiului Pitești”, invitat conf. univ. dr. Constantin Bărbulescu, decanul Facultății de Teologie, Litere, Istorie și Arte din cadrul Universității Pitești. Organizator: Centrul Cultural Pitești.

■ **28 august:** Dezbateră interactivă cu tema „Omul: microcosmos, macrocosmos, făcător de sacru”, susținută de preot profesor Ioan Stancu, în cadrul proiectului de dezvoltare personală „Viața merge înainte”, coordonat de poeta Simona Vasilescu. Organizator: Centrul Cultural Pitești.

■ **29 august:** Lansarea noului număr al revistei-document *Restituiri Pitești* (nr. 3/2019). Organizator: Centrul Cultural Pitești, prin Clubul de Istorie *Armand Călinescu* și redacția revistei-document *Restituiri Pitești*.

■ **31 august:** Spectacol literar-muzical dedicat Zilei Limbii Române. * Recital de poezie susținut de actorul Constantin Cotimanis. * Recital de muzică folk susținut de Ducu Bertzi, Tiberiu Hărăguș și Grupul Folk P620. Organizator: Primăria Municipiului Pitești, prin Centrul Cultural Pitești. Locul desfășurării: Filarmonica Pitești. Coordonator: Carmen Elena Salub.

APARIȚII EDITORIALE: revista lunară de literatură *Cafeneaua literară* (nr. 8/2019), revista lunară de cultură *Argeș* (nr. 8/2019), publicația lunară *Informația Piteștenilor*.

Cafeneaua literară

Revistă lunară editată de
Centrul Cultural Pitești
sub egida
Consiliului Local Pitești și
a
Primăriei municipiului
Pitești

Fondată în ianuarie 2003

REDACȚIA

Director: Virgil DIACONU
Redactor-șef: Marian BARBU
Redactori:
Lucian COSTACHE
Ion PANTILIE
Denisa POPESCU
Liliana RUS
Florian STANCIU
Corespondenți:
Elisabeta BOȚAN (Spania)

Culegere:
Ioana NACIU

Corectură:
Lucian PÂRVULESCU

Tehnoredactare:
Simona FUSARU

Prezentare artistică:
Virgil DIACONU

ADRESA REDACȚIEI:

Centrul Cultural Pitești,
Cafeneaua literară,
strada Craiovei nr. 2, bl. G 1,
sc. C, et. I, Casa Cărții, 110013,
Pitești
Tel./fax: 0248/216348

<http://www.centrul-cultural-pitesti.ro>

Cont: 50104122256,
Trezoreria Pitești
ISSN: 1583-5847

Responsabilitatea asupra
conținutului textelor revine
autorilor, conform legii.
Autorii pot avea și alte opinii
decât ale redacției.

Manuscrisele primite
la redacție nu se înapoiază.

Tiparul executat la
S.C. Tiparg S.A.,
tel.: 0248/221.348,
e-mail: office@tiparg.ro.

**Revista nu publică decât texte
originale, deci care nu au mai
apărut în alte publicații.**

Pisania Bisericii vechi din Moldoveni

Biserica veche din Moldoveni, comuna Islaz, Teleorman, cu hramurile „Sfântul Ioan Botezătorul” și „Sfântul Nicolae”, a fost târnosită în anul 1837. În timp, sub păstoriarea preoților parohi Radu Ciubuceanu și Constantin Cazangiu, biserica a fost reparată și renovată în anii 1886 și 1927. În anul 1940, biserica avea cor bisericesc și bibliotecă parohială cu 120 de volume și 53 de cititori.

Biserica este astăzi într-o stare avansată de degradare... Asociația nonprofit „FIII SATULUI MOLDOVENI, TELEORMAN” are însă acest gând nobil: să adune fondurile bănești și autorizațiile necesare pentru renovarea acestui important monument cultural-istoric local și național. Doamne ajută!

Pisania

Legendă

- () – nota mea
- // - sfârșit de rând
- / ... /- litere presupus
- _ litere lipsă

ACEASTĂ SF/ÂNTĂ/; Ș/I/ DUMNEZEEASCĂ BISERICĂ;
CESĂ PRĂZNUȘTE HRAMU// SFÂNTU: IOAN: ȘI, SFÂNTU;
NICOLAE; SAU FĂCUT; DE; D:IA...(nume șters) VORNIC//;
PROPRIETARUL; ACEȘTII; MOȘII; MOLDOVENII//DE: (nume
șters): IDE; (nume șters) FIIND; DELA; ÎNCEPUTUL; ZIDIRII
PÂNĂ LA: SĂVĂRȘIRUL: ZUGRAV//ELI; DE PITAR IVANCEA
NICOL...SCU: ȘI DE; PETRE; APOSTOL: ȘI// DE /NINCIU?/;
ÎMPREUNĂ ȘI; CU LĂCUIITORII: ACESTUI: SAT: POPA
RADU//_IASMALA_K; POPA ANDREI ZARAF; STANCIU
IVĂNUȘ; GEORGE NEDELEA; BADEA KELU (CHELU)//NIȚĂ
KELU: ENE TRICĂ; DICĂ G__RĂACI; RADU STROE:MĂRIN
RINRAC; NICOLAE RAV// MNȘTEA NEBUNU; RADU NEBUNU:
OPREA ...IVAN LUPU; PETCU LUPU, DINU// KANAMISIL;
DUMITRU TRINCĂ:ION TRINCĂ; STANCU KELU; STANICĂ
DICĂ; ION GU//ȘTERU; STOIAN NEBUNU; TUDOR NEDELEA,
PO_TRU GRUEA: RADU RAGABEJA://STANCU BAȚAGUI;
ȘISAU ZIDIT ÎN LEAT 1837; ȘISAU ZUGRĂVIT ÎN//ZILELE
(PREANĂLȚATULUI D.D....cuvinte șterse)// 1845, IULIE, 1_ SAU
SĂVĂR/ȘIT/; DE ZUGRĂVIT:

Transliterare de
Lucreția PICUI

Pictură din interiorul Bisericii vechi
din Moldoveni.

Cafeneaua literară este membră **APLER** și **ARPE**.

Vizitați **Cafeneaua literară** la adresa www.centrul-cultural-pitesti.ro